

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

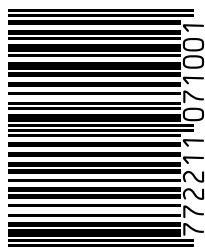
Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 4 | februari 2013

15

Verstrikt in groene stroom

Wat is echt duurzame energie?

9 772211 071001

FOUT HOUT

Met FLEGT-wet een einde
aan illegale kap?

ACTIVIST IN DE AUTO

Drie keer anders de
weg op

HENK OOSTERLING

Denken en doen met een
Rotterdamse filosoof

Te veel ganzen

Dit zijn kolganzen, heel veel kolganzen. Té veel. De hoeveelheid trekganzen die ons land bezoeken in de winter stijgt enorm, en het aantal ganzen dat niet wegtrekt en ook in de zomer blijft plakken, dus ook. Daar is niet iedereen even blij mee. Weides voor het vee en velden met gewassen, maar ook kwetsbare natuurgebieden worden vertrapt en kaalgevreten. De schade die de ganzen aanrichten loopt uit de hand, vinden steeds meer organisaties en overheden. Om die reden worden er jaarlijks al 250 duizend ganzen gedood. Onlangs is er een akkoord gesloten om de hoeveelheid ganzen in ons land terug te brengen; het zogenaamde ganzenakkoord. Verdeeld over de komende paar jaar worden in totaal 550 duizend zomerganzen omgebracht. Dat aantal is zo groot dat gedacht wordt over vergassen in plaats van schieten. De Vogelbescherming en een aantal andere natuurorganisaties werkten mee en steunen het akkoord. Zij vinden dat dit voorkomt dat de gans vogelvrij raakt. Dankzij het akkoord mogen ganzen en daarmee andere trekvogels in de winter niet verstoord worden.

Tekst: Annemarie Opmeer Beeld: Buiten-Beeld/HH

1. Vincent Bijlo, column. 2. Michiel Bussink, receptcolumn. 3. Kris de Decker, column. 4. Marten van Dijk, freelancer, fotografie. 5. Renée Gubbels, illustraties. 6. Rogier Hörchner, rubriek juridisch. 7. Bas Jongerius, fotografie. 8. Freek Kallenberg, redactie. 9. Wendy Koops, samenstelling mediapagina, Activist, freelancer. 10. Nienke Oosterbaan, rubriek Doe Het Zelf. 11. Annemarie Opmeer, hoofdredactie. 12. Harry Perrée, freelancer. 13. Marjan Peters, art-direction en vormgeving. 14. Thomas van Slobbe, column. 15. Wim Stevenhagen, cartoon. 16. Myrthe Verweij, samenstelling internationaalpagina. 17. Dinand van der Wal, fotografie.

Samen leven

Onlangs boog ik me tijdens het ompspitten van het gazon van ons tuinhuisje over de vraag of ik met deze inspanning nu wel of niet duurzaam bezig was. In *de Telegraaf* stond die ochtend namelijk het bericht dat wormen enorme hoeveelheden broeikasgassen uitstoten. Niet de mens maar de wormen waren de oorzaak van de klimaatverandering, zo meende de schrijver van het artikel. Omdat ik op dat moment ongewild met mijn spade de een na de andere regenworm doorkliefde, was ik milieutechnisch dus nuttig bezig. Maar gaat een massamoord op de regenworm de klimaatcrisis voorkomen? Natuurlijk niet. Wormen binden met hun gegraaf ook CO₂ aan de aarde en bovendien zou het weer lijden tot nieuwe problemen. Onvruchtbare grond bijvoorbeeld en dus honger en andere ellende. Geen goed idee dus.

Toch is dit wel de manier waarop we in de regel milieuproblemen te lijf gaan. Ook bij ons op het tuincomplex. Daar is namelijk een overkill aan konijnen. Vrolijke diertjes die menig amateurtuinder tot wanhoop drijven omdat ze een voorkeur hebben voor de sappige jonge blaadjes van hun zorgvuldig onderhouden groentetuinen en bloembedden. Hoewel er onder de tuinders nog geen stemmen opgaan om een jager in te huren om de konijnen af te knallen – zoals met de ganzen in ons land wel gebeurt – proberen de meeste volkstuinders middels hekwerk en gaas de diertjes de toegang tot het sappige groen te ontnemen. Mollen die zich door een hek niet laten weerhouden, wordt al met minder vreedzame manieren, zoals mollenklemmen en gif, het recht op toegang tot de tuinen ontzegd. Hetzelfde lot treft 'inheemse' planten, ofwel onkruid, dat met schoffels of 'round-up' de mogelijkheid tot groeien en bloeien wordt ontnomen.

Deze dagelijkse strijd tegen onkruid en ongedierte heeft iets triests en ongemakkelijks. Wie een ecologische bril opzet weet dat onkruid en ongedierte niet bestaan. Het zijn planten en dieren die leven op plaatsen waar wij een andere bestemming voor hebben bedacht. In plaats van te bedenken hoe we met deze planten en dieren kunnen 'samenleven', roeien we ze uit of versperren we ze de toegang tot een prettig leven. We sluiten ze uit, in plaats van in. Het is óf wij óf zij, niet én wij én zij.

Volgens de Rotterdamse filosoof Henk Oosterling (pag. 14) ligt deze xenofobe manier van denken aan de basis van onze huidige ecologische en sociale crisis. Het creëert teveel afval. Chemisch, maar ook menselijk afval. Zeker in deze tijd van globalisering, waar we niet meer kunnen ontkennen of negeren dat we met z'n allen op deze ene aardkloot zitten, zullen we met alles en iedereen samen moeten leren leven. Ook met de regenworm. Dan ben je pas echt duurzaam bezig.

Frek Kallenberg, redacteur

“Niet chillen maar skillen”

14

Rotterdamse filosoof Henk Oosterling schoolt jongeren tot 'ecosociale' burgers. “Het gaat om duurzaam vakmanschap, in de betekenis van ecologisch en economisch.”

18 Hoe groen is groene stroom?

Achter groene stroom schuilt een ondoorzichtige wereld van certificaten, die de wereld niet zomaar groener maken.

24 Talismannen tegen natuurverlies

Van gentech zebravisjes tot mobiele wildernis: de tentoonstelling *Ja Natuurlijk* gebruikt kunst als wapen tegen eco-analfabetisme.

23 De Activist

Autorijden anders

De automobilist een milieuhater? Niet deze drie! Autorijden kan namelijk een stuk duurzamer. Als je rijdt, maakt het bijvoorbeeld uit hoe hard je rijdt, of je alleen rijdt, hoe je remt en of je banden op spanning zijn. En vergeet elektrisch niet. En waarom zou je een auto kopen en die het grootste gedeelte van de tijd stil laten staan? Deze keer in de activist: drie keer duurzaam de weg op. Matthijs Lievaerts wil mensen bewegen zo zuinig mogelijk te rijden met zijn Clubvan90. Will Snoeijen past Het Nieuwe Rijden met succes toe op de vrachtwagen. Louis van den Heuvel en Mart Graetz willen met zOem de elektrische deelauto dichtbij brengen. Lees meer op pagina 23, 31 en 37.

Tekst Wendy Koops Beeld Dinand van der Wal

32 Einde aan illegaal hout

Het lijkt een droom: de Europese FLEGT-wetgeving tegen illegaal gekapt hout. Een kritische blik: gaat het helpen?

en verder

- 01 Inzoomen
- 06 Brieven
- 07 Onder Vuur, Commentaar
- 08 Uitgesproken:
 - GRI is greenwashing
- 09 Stevenhagen
- 10 Actueel Nederland
- 11 Bijlo
- 12 Actueel Internationaal
- 27 Lowtech: houtpellets
- 28 ERA strijdt tegen Shell in Nigeria
- 38 Publicaties: groene economie
- 39 Media
- 40 Juridisch: feiten
- 41 Recept:
- 42 Consument: isPEX
- 43 Doe het zelf: raamtuinen
- 44 Slobbe
- 45 Oproepen en agenda
- 46 Uitzoomen

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearth-magazine.nl of per post: postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Fresco doet het weer

In de vorige *Down to Earth* wordt in een interview Louise Fresco's dédaine houding in het maatschappelijke voedseldebat aan de orde gesteld, haar wordt zelfs 'bio-bashing' verweten. Haar reactie "Als dat zo overkomt, dan spijt me dat", geeft hoop voor een tweede geheel herziene druk van haar boek *Hamburgers in het paradijs*. Maar die hoop lijkt vals, want op het eind van het interview beweert ze: "Mensen binnen de milieubeweging hebben nogal eens last van doemdenken. Dat is ook wel fijn, want dan hoeft je je verder niet in te spannen." Mevrouw Fresco, mensen binnen de milieubeweging spannen zich als geen ander in, dat zou u toch moeten weten. Trap de andere deelnemers aan het maatschappelijk voedseldebat niet op de ziel, dat maakt een constructief debat onnodig moeilijk.

Ad van Drunen

D66

In het artikel *Rutte II. Rood en Blauw weer grijs* in het vorige nummer worden vele partijen onderzocht op hun milieu-DNA. Echter ik mis D66, de partij die direct na de Club van Rome in dit land als eerste het milieu voorop stelde. Een misser!

E. Blok

Oerwoudvrije kaas

Volgens Milieudefensie moet de nu in veevoer gebruikte Zuid-Amerikaanse soja vervangen worden door erwten, lupines en Europese soja. Vreemd daar ze op de eigen site stelt: "de beste aanpak is bij de bron: minder Zuid-Amerikaanse soja gebruiken, minder vlees, zuivel en eieren". Nu even niet: "er is genoeg ruimte in Europa om veevoer te produceren voor de hele Europese veestapel". Dus waarom dan minder zuivel?

We lezen: "door gecertificeerde soja uit Zuid-Amerika neemt de druk op de natuur daar niet af". Vreemd met FSC-hout lukte dat wel, waarom niet met 'FSC'-soja? Worden Europese gronden meer benut voor veevoer, dan zullen de vervangen gewassen van elders

gehaald moeten worden. Pikant is het argument "vervoer van miljoenen tonnen soja overzee is natuurlijk ook niet milieuvriendelijk". Zeevaart is voor goederenvervoer aanmerkelijk beter dan wegtransport en zeker dan luchttransport. Waarom geen gelabeld zeetransport? Minder smerige stookolie, een lagere vaarsnelheid, windkracht om het fossiel energieverbruik te verminderen bij elk transport, niet alleen bij soja. De oerwoudvrije kaas actie is verwarrend, milieuwinst zo al aanwezig, lijkt heel gering.

Roland Haffmans

Reactie: Een paar opmerkingen n.a.v. de prettig kritische brief van Roland Haffmans over onze campagne voor oerwoudvrije kaas.

– Om het oerwoud te sparen moeten we minder soja uit Zuid-Amerika importeren. Dat kan door minder vlees & zuivel

te consumeren zodat er minder soja voor veevoer nodig is. Of Zuid-Amerikaanse soja vervangen door in Europa geteelde gewassen. Milieudefensie wil met deze campagne zowel de natuur in Zuid-Amerika sparen als bijdragen aan het sluiten van de voer-mest kringlopen in Europa en Zuid-Amerika.

– De uitbreiding van de sojateelt in Zuid-Amerika vindt vooral plaats op gronden van veehouders en kleine boeren, die op hun beurt oerwoud kappen om hun activiteiten voort te zetten. Sojateelt is daarmee een belangrijke indirecte veroorzaker van ontbossing. Deze wordt met certificering van de sojateelt niet bestreden.

– Niet zozeer het vervoer overzee, als wel het voorttransport is milieuonvriendelijk. Voordat de soja de havens in Zuid-Amerika bereikt wordt vaak 1500 kilometer per vrachtauto over deels onverharde wegen vervoerd. De teelt van eiwitgewassen in Europa kan plaatsvinden op de miljoenen hectares landbouwgrond die braak (komen te) liggen, zodat geen sprake is van verdringing van andere gewassen.

– Ik noem vier argumenten voor de milieuwinst van oerwoudvrije kaas. Teelt van Europese veevoergewassen leidt tot 1) minder natuurschade, want geen kap van regenwoud, 2) haalbaarder maken van sluiting van mineralenkringlopen, 3) minder uitstoot van broeikasgassen, en 4) minder voedselkilometers.

Klaas Breunissen, campagneleider Voedsel

Discussieer mee op het web! Op de website kun je elk nummer op artikelen reageren. Zie: www.downtoearth-magazine.nl

Commentaar

Onder Vuur

Partij voor de Dieren v.s. Syngenta

Dankzij een rapport van de Europese voedselveiligheidsautoriteit EFSA en een Zembla-uitzending is de discussie over bijensterfte en bestrijdingsmiddelen opgeload. Europa en Nederland overwegen een moratorium op zogenaamde 'neonicotinoïden'. Fabrikant Syngenta plaatste een open brief aan de Kamer in *NRC Handelsblad* en ging op Radio1 in debat met de Partij voor de Dieren. We spreken Michael Kester, algemeen directeur van Syngenta.

Waarom deze open brief? Een moratorium is een slechte zaak en lost niks op. De Nederlandse land- en tuinbouw kan niet zonder gewasbescherming. Neonicotinoïden als zaadcoating zijn duurzaam. Er is veel minder middel en minder bespuitingen nodig. Met een moratorium moet de sector terugrijpen op middelen met een veel grotere impact.

EFSA zegt dat drie varianten schade veroorzaken. Is er niet toch een probleem? Het EFSA is een autoriteit. Helaas is het rapport door tijdsdruk erg theoretisch. Neonicotinoïden zijn insecticides, uiteraard, dus kunnen schadelijk zijn voor bijen, maar bij correct gebruik zijn ze dat niet. Deze zaadcoating wordt voornamelijk gebruikt bij niet-bloeiende gewassen. Bovendien, tegen de bloeifase is het nagenoeg uitgewerkt en zeer sterk verdund.

De stof is wel in het oppervlaktewater gevonden. In lage concentraties en meest uit de glastuinbouw. We zijn lid van een projectgroep die deze emissieroute wil blokkeren. En het verklaart niet waarom bijenvolken in natuurgebieden net zo'n grote sterfte laten zien.

Zembla stelt dat financiële banden met Wageningen Universiteit zorgen voor onzorgvuldig onderzoek. Wij kopen geen onderzoeksresultaten. EFSA bepaalt de toetsingnorm en de overheid vraagt bedrijven de kosten te dragen van risicobeoordelingen, en dat is logisch. We zijn verplicht om ongunstige resultaten te melden. Het is dus niet: betalen, dan een toelating.

Wat vindt u van de roep om onafhankelijker onderzoek? Laat het gebeuren! Dan zal eindelijk blijken dat onze opvattingen kloppen.

Hoe voelt u zich over de ophef? Op Radio1 zette Esther Ouwehand mij neer als de baas van een gifconcern die mensen zand in de ogen strooit. Jammer, maar ik reageer niet. Het is vooral vervelend, ook voor onze medewerkers. Ik kom 's ochtends uit bed omdat Syngenta wereldwijd een bijdrage aan duurzame voedselproductie levert. Daar sta ik voor.

Wat wil Syngenta? Wij stellen een intensief monitoringsprogramma voor van drie jaar, zodat je weet waar de problemen zitten. Dit moratorium is te eenvoudig. Politici denken: gif weg, bijen gered. Maar men wil niet naar de werkelijke hoofdoorzaak kijken. Dat is de varroamijt, die sinds 1980 geleidelijk in elke bijenkast verscheen. Die vreet bijenlarves aan en brengt virussen over, waardoor de larven de lente niet halen.

Tekst Annemarie Opmeer

Het 'sorry' van Mark Lynas

Er zijn dingen die écht niet kunnen binnen de milieubeweging. Taboes, jawel. Zo ben je niet voor kernenergie en vind je de nadelen van windmolens altijd ondergeschikt aan de voordelen. Gentech is er ook een. Daar ben je tegen.

Zitten we overal goed? Geen idee. Soms moet je je taboes updaten. Zo waren we ooit voor biobrandstof, terwijl we nu vooral tegen zijn. Met goede redenen. Die mensen die durven veranderen, verdienen ons respect. Want het is lastig je gemeenschap af te vallen. De eerste die iets aankaart, wil je niet zijn.

Of toch wel? Publicist en klimaatactivist Mark Lynas lijkt een uitzondering. Hij schreef de boeken *Zes graden* en *De mens als god*. Hij zit diep in de beweging. Maar in 2010 publiceerde hij een stuk waarin hij zijn mening over kernenergie, DDT en gentech herriep. Auw. En hij deed het zo weer. Januari vorig jaar publiceerde hij een verdediging van kernenergie. Afgelopen januari, in een speech voor de Oxford Farming Conference, pakte hij groots uit. "Sorry", zei hij. Een publiekelijk *mea culpa* dat hij tegen gentech was geweest. Hij heeft "de wetenschap ontdekt", en hij verwijt de rest van de milieubeweging dat ze de feiten negeren. Gentech, zo zegt hij, is veilig. Roundup is bovendien goedaardig spul.

Zijn speech luisteren is kromme tenen krijgen. Ik heb een zwak voor kritische denkers, waarom kan ik hier dan niet tegen? Ergerlijk is dat Lynas uiterst selectief uit de wetenschap citeert, ook volgens wetenschappers zelf, en dat hij lelijke argumentatietechnieken gebruikt. Stropoppen. Mark, je kunt toch wel beter? Bovendien mist hij het punt volledig. De bulk van het probleem met gentech is niet technisch, maar sociaal, politiek en economisch. En hij wéét dat, want in een commentaar in *The Guardian* uit 2008 waren dit zijn eigen argumenten.

Los van het feit of Lynas kan argumenteren (niet dus): wat me tegen de borst stuit is het genoeg waarmee hij 'sorry' zegt. Het is zo over de top. Bij iemand die zijn nek uitsteekt om zijn eigen beweging te verbeteren, verwacht ik een andere houding. Bijvoorbeeld: irritatie als de grote industrie hongerig om je heen cirkelt. Nogmaals: controverse is nodig, de milieubeweging moet leren incasseren. Maar een milieuvrij activist die het in dat proces weinig kan schelen dat zijn beweging beschadigd raakt, of hem niet meer hoeft... daar klopt iets niet. Dit is wat ik denk: Mark Lynas beschouwt de milieubeweging niet meer als zijn gemeenschap. Jammer voor de industrie die blij dacht een milieuvrij activist binnen gehaald te hebben. Want wat is zijn sorry nu nog waard?

Annemarie Opmeer, hoofdredacteur

“Controle MVO-rapportages is zo lek als een mandje”

Dat zegt Tim Steinweg van onderzoeksbureau SOMO Tekst Annemarie Opmeer

Beeld Wim Stevenhagen

Global Reporting Initiative, in het kort GRI, is hét raamwerk voor duurzaamheidsrapportages. Met behulp van het vrijwillige GRI-raamwerk kan een bedrijf aangeven over welke dingen ze rapporteert en hoe nauwkeurig – van hoe je je werknemers betaalt tot je milieubeleid. Hoe nauwkeuriger en uitgebreider die MVO-rapportages zijn, hoe transparanter het bedrijf is, en hoe controlebaarder hun duurzaamheidsclaims dus zijn. Maar er is een probleem, ontdekte onderzoeksbureau SOMO. Een groot probleem. Bedrijven doen zich met behulp van GRI op grote schaal transparanter, en impliciet duurzamer en socialer voor dan ze zijn. En de controle daarop faalt ook nog eens. Er moet transparantiewetgeving komen, zegt Tim Steinweg van SOMO.

Wat hebben jullie precies ontdekt?

“Wij kregen een onderzoeksopdracht van EPSU, de Europese koepelorganisatie voor vakbonden in de publieke dienstensector. De bedoeling was om arbeidsgerelateerde GRI-rapportages in de energiesector te vergelijken. We bekeken daarvoor rapportages van twintig energiebedrijven. In de loop van het onderzoek kwamen we erachter dat de GRI niet betrouwbaar genoeg was om die vergelijking te maken. Op grote schaal ontdekten we fouten. We hebben toen de conclusie van ons onderzoek verschoven.”

Welke fouten ontdekten jullie?

“GRI staat toe dat bedrijven zelf aangeven of

ze over een bepaald onderwerp ‘niet’, ‘gedeeltelijk’ of ‘volledig’ hebben gerapporteerd. Wij zagen dat waar bedrijven ‘volledig’ aanvinken, de informatie niet altijd volledig is. Sterker nog, in 60 procent van de gevallen vonden wij dat bedrijven minder transparant zijn dan ze zeggen.”

Is er reden om aan te nemen dat het probleem groter is dan dit?

“Ja. Wij zijn niet de enige die dit vonden. Twee andere studies, van Transparency International en de universiteit in Wenen, komen tot dezelfde conclusies met zo goed als dezelfde foutpercentages. Zij keken naar andere indicatoren, en de Weense studie bekeek bovendien 130 rapportages. Het lijkt dus een breed probleem met het GRI-raamwerk. Het is waarschijnlijk dat dit net zo goed geldt voor andere indicatoren, zoals rapportages over milieu-indicatoren.”

Wat is de oorzaak van die onregelmatigheden?

“Wij hebben de bedrijven gevraagd hoe zij dit konden verklaren. Soms hadden ze goede redenen, soms niet. Voor zover wij kunnen zien, zijn er drie partijen ‘schuldig’. Allereerst komt een deel door GRI zelf. De omschrijvingen van de indicatoren zijn soms zo vaag dat bedrijven verkeerd begrijpen wat ze aan moeten leveren. Ook wordt er om zulke gedetailleerde of specifieke informatie gevraagd dat die voor een aantal bedrijven nauwelijks te leveren is. Dan is het goed te verklaren dat een bedrijf niet transparant is. Maar dit verklaart niet waarom je jezelf dan toch een ‘volledig’ transparante

score geeft, terwijl je weet dat je sommige informatie niet kon aanleveren. Dat probleem ligt toch echt bij het bedrijf zelf. En tot slot zijn er de controlerende instanties, dat zijn auditors als Ernst&Young, Price-WaterhouseCoopers, KPMG. Grote jongens, die de GRI-rapportages checken en deze onregelmatigheden blijkbaar gewoon goedkeuren. Op de vraag waarom ze deze goedkeuren, bleven de auditors erg vaag.”

Wat hebben bedrijven eraan om transparanter te lijken?

Op basis van hun ‘applicatieniveau’, zoals dat heet, krijgen ze een score. Hoe hoger die is, hoe beter. Duurzame investeerders baseren zich op deze GRI-scores om aan te geven dat ze in bedrijven investeren die hun MVO-rapportages op orde hebben. We vermoeden dat dat een reden kan zijn om een zo hoog mogelijke score te forceren. Fondsen investeren graag in bedrijven met een A+ score, gecertificeerd, gecontroleerd door auditors.”

Betekent wel netjes volledig rapporteren eigenlijk dat een bedrijf duurzaam is?

“Nee, deze kritiek gaat alleen over transparantie, niet over de inhoud van de aangeleverde informatie en of die wel overeenkomt met de werkelijkheid. Daar zou ook nog een boel mis mee kunnen zijn, maar wij hebben geen onderzoek op basis waarvan we daar iets over kunnen zeggen. Duurzaamheidsrapportages zijn hoe dan ook geschreven vanuit het perspectief van het bedrijf zelf. Met dit rapport willen wij een discussie over GRI en transparantie in algemene zin. Want het is heel moeilijk om erachter te komen of een bedrijf zijn milieubeleid of sociale beleid op orde heeft, als die informatie niet toegankelijk is.”

Zou je dit greenwash noemen?

“Ja, ik denk wel dat dit greenwash is. Bedrijven doen zich transparanter voor dan ze

zijn, en komen met zo'n hoge rating voor hun MVO-verslagen duurzamer over dan ze zijn.”

Wordt de score nu aangepast bij bedrijven die gelogen blijken te hebben?

“Dat is aan GRI. Ik weet niet of de gevonden onregelmatigheden voldoende aanleiding zijn om die status opnieuw te beoordelen.”

Waar ligt het probleem precies?

“Wat ontbreekt is controle. GRI zegt dat ze geen capaciteit hebben om te controleren, en dat maatschappelijke instanties dat zouden moeten doen. Maar die hebben die capaciteit meestal ook niet. Wij hebben zelf

slechts 20 rapporten op een beperkt aantal selectiecriteria bekeken, en dat was behoorlijk veel werk. Het meest verbazingwekkend vind ik dat 10 van de 11 rapporten met discrepanties zonder enige moeite langs auditors als Ernst&Young of Deloitte komen. Zij hebben nog geen duidelijke verklaring gegeven hoe dit kan gebeuren. Auditbureaus worden betaald door de bedrijven wiens rapporten ze controleren. Dan is het moeilijker om streng te zijn. Ik kan dat niet met zekerheid zeggen, maar het zou zomaar kunnen dat dat een oorzaak is.”

Wat kan de oplossing zijn?

“Wij zijn voor Europese wetgeving op trans-

parantie. Dan kun je transparantie afdwingen en consequenties verbinden aan verkeerd rapporteren. Binnen GRI kan er veel verbeterd worden, maar het grote probleem is uiteindelijk dat het een vrijwillig systeem is. Er zijn dus geen consequenties verbonden aan het niet naleven van de afspraken. We hopen dat ons rapport een flinke dialoog teweeg brengt over hoe de GRI verbeterd kan worden. GRI is hét systeem, iedereen gebruikt het. Er is op dit moment geen alternatief. We zijn geschokt over wat we gevonden hebben.” □

Discussieer mee op

www.downtoearth-magazine.nl

“Bedrijven doen zich transparanter voor dan ze zijn, en komen zo duurzamer over”

Geen vuurwerk voor de koning

Op Koninginnedag en Bevrijdingsdag wordt op veel plaatsen in Nederland vuurwerk afgestoken. De stichting Flora- en Faunabescherming Weesp is het echter gelukt om een vuurwerkverbod bij de rechter af te dwingen voor de Koninginnedagviering in Weesp. Slecht nieuws voor de Oranjevereniging, maar goed nieuws voor de natuur: in het vogelbroedseizoen is

de verstoring van de dieren zo groot door feestgeknal dat de rechter het in strijd vindt met de Flora- en Faunawet. Deze wet regelt onder meer de bescherming van vogels in het broedseizoen. De Partij voor de Dieren heeft staatssecretaris Dijksma inmiddels gevraagd om een volledig vuurwerkverbod tijdens het broedseizoen, dus ook op Koninginnedag.

Shell moet een beetje boeten

Oliemaatschappij Shell is door de rechtbank in Den Haag veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding aan één van de vijf boeren uit de Nigerdelta wegens olievernauwing. In de andere vier zaken gaat Shell vrijuit. Milieudefensie, dat de Nigerianen in deze rechtszaak steunt, is verheugd dat Shell voor het eerst wordt gedwongen om te compenseren voor de schade. Dat is in het Nigeriaanse rechtssysteem nog nooit gelukt. Bovendien biedt de

uitspraak ook andere slachtoffers van milieuvervuiling door multinationals hoop. Domper is dat het Shell is gelukt is om de verantwoordelijkheid van de olievernauwing in de andere vier zaken af te schuiven op de Nigerianen zelf door consequent te beweren dat sabotage de oorzaak is. Milieudefensie is er echter nog steeds van overtuigd dat slecht onderhoud de oorzaak is van de betreffende lekkages. Maar ook bij olie-

lekkages waar wel sprake is van sabotage vindt Milieudefensie dat Shell aansprakelijk is voor de schade. "Het kan niet zo zijn dat een oliegiant zeventien kilometer pijpleiding en honderden installaties onbeschermd en onbewaakt laat in een politiek onrustig en economisch onderontwikkeld gebied", aldus Milieudefensie. Milieudefensie en de vier Nigeriaanse boeren die nu met lege handen staan, gaan in beroep.

FrieslandCampina spoof blijft online
In een sprookjesachtige reclame van FrieslandCampina is te horen dat we in Nederland van melk kunnen genieten dankzij 'het harde werk van de Nederlandse koe en boer'. Volgens Milieudefensie en JMA ontbreekt in dit schilderachtige beeld de Zuid-Amerikaanse soja die melkvee wordt gevoerd om de melkproductie te verhogen. Daarom maakten ze een eigen filmpje waarin wordt getoond hoe sojaplantages zorgen voor het verdwijnen van regenwoud en schade toebrengen aan de lokale bevolking en natuur. De video was in korte tijd 10 duizend keer bekeken. De reclamemakers waren 'not amused' en lieten het filmpje zowel van Youtube als Vimeo verwijderen. Milieudefensie maakte hiertegen bezwaar bij deze internetvideodiensten en plaatste het filmpje op haar eigen site. Kijk op www.kleinehoeft.nl

Meer aardbevingen door gaswinning

Niet alleen Groningers, ook elders in Nederland kunnen mensen te maken krijgen met aardbevingen als gevolg van gaswinning. Dat blijkt volgens Milieudefensie uit recente voorvallen in Engeland en de VS waar aardschokken zijn opgetreden als gevolg van schaliegaswinning. Zo werd Texas opgeschrikt

door een reeks aardbevingen die volgens de Universiteit van Texas direct te koppelen waren aan schaliegaswinning. In Engeland is in 2011 een schaliegaswinningsproject bij de plaats Blackpool gestopt, toen onverwacht bleek dat elke boring een aardbeving veroorzaakt. Op dit moment geldt in Nederland een

moratorium op het boren naar schaliegas, omdat de overheid eerst de risico's wil onderzoeken. Maar als Den Haag het moratorium later dit jaar opheft en groen licht geeft aan energiebedrijven om in Midden- en Zuid-Nederland te boren naar schaliegas, kunnen ook daar bevingen ontstaan.

Bijlo spreekt...

... een moorddadige ongecastreerde kater

"Met Karel?"
"Karel, met Vincent, je hebt een flinke kater zeker?"
"Hoezo? Waar bemoei je je mee?"
"Aan je toon te horen heb je inderdaad een behoorlijke houten kop. Eigen schuld, moet je maar niet de hele nacht buiten staan schreeuwen. Maar ik heb nieuws voor je, binnenkort is het gedaan met dat machogedoe van je, je gaat gecastreerd worden, als het aan de Sophia KattenBond en aan mij ligt. We zijn er helemaal klaar mee, met die overlast van jou en je maten. Hebben we net dat Marokkanenprobleem er een beetje onder, krijgen we dit. Wist jij Karel dat een gemiddelde kat tussen de 70 en 200 vogels en kleine zoogdieren per jaar vermoordt?"
"Nou en, dat is ons jachtinstinct Bijlo, wij willen ook wel eens iets te doen hebben, die eeuwige krabpalen en die ritseltunnels en die vieze blikjes. Ik had laatst iets, man, voor de kat met geïrriteerde urinewegen, het smaakte ook naar pis, en er is niks mis met mijn urinewegen."
"Er zijn te veel katten Karel, dat fokt maar aan, weigert consequent om ook maar iets aan anticonceptie te doen."

"Dat komt omdat ik die condooms altijd openhaal aan mijn nagels, moeten jullie ze maar steviger maken."
"Ach wel nee, je hebt niet eens de tijd om ze om te doen, je springt er bovenop zonder ook maar iets aan de poes te vragen."
"Wat moet ik dan doen? Ze versieren, zoals jullie dat in de menswereld doen? Dat duurt uren, daar heb ik geen tijd voor, en dan afgewezen worden zeker."
"Karel, het kan zo niet langer. Er worden veel te veel kittens geboren, niemand wil ze hebben, ze worden door de plee getrokken of buiten gezet, sluiten zich aan bij bendes, zelfs volwassen katten worden door mensen gedumpt omdat ze ze niet meer te eten kunnen of willen geven vanwege de crisis, of omdat ze een lastminute naar de zon geboekt hebben en geen oppas voor hun kat hebben. Honderden miljoen vogels en kleine zoogdieren per jaar Karel, vermoord Karel, ook door jou Karel. Jij blijft voortaan binnen en ik ga nu de dierenarts bellen om... Karel? Luister je nog? Karel? Wat hoor ik, wat doe je? Nou, dat wordt weer een nestje. Misschien is brokjes met een ingebouwde morning afterpil iets?"
Vincent Bijlo

Illustratie: Renée Gubbels

Dubieuze lobby voor meer biobrandstoffen

Het Rotterdam Climate Initiative (RCI) blijkt nauwe banden te hebben met de lobby voor biobrandstoffen, ontdekte onderzoeksbureau SOMO. Samen met het Havenbedrijf, producenten en distributeurs van biobrandstoffen en enkele ministeries voert het RCI een actieve lobby om het bijmengpercentage van biobrandstof in benzine en diesel omhoog te krijgen. Dat blijkt uit correspondentie tussen ambtenaren van ministeries en genoemde bedrijven en organisaties waar onderzoeksbureau SOMO met een beroep op de Wet Openbaarheid Bestuur de hand op heeft gelegd. De Haven Rotterdam herbergt een aantal grote biobrandstof-

bedrijven en wil graag uitgroeien tot 'bio-port'. De biobrandstofbedrijven kampen op dit moment met flink wat overcapaciteit en hebben dus belang bij het zo snel mogelijk ophogen van het bijmengpercentage. Dat het Rotterdam Climate Initiative hier in meegaat is opmerkelijk, omdat het RCI de ambitie heeft om in 2025 de uitstoot van CO₂ te halveren te opzichte van het niveau van 1990. Uit recent onderzoek in opdracht van de Europese Commissie blijkt echter dat biodiesel uit landbouwgewassen tot minstens zo veel uitstoot van broeikasgassen kan leiden als fossiele diesel.

+++ Politie betrapt **Brabantse veeboeren** op overtredingen luchtwassers ammoniak +++ Mogelijk **opslag kernafval** in zoutkoepels Noord Nederland +++ Monsanto legt zich neer bij oordeel Reclame Advies Commissie: **reclame voor Roundup** was misleidend +++ Kledingmerk G-Star Raw belooft na campagne Greenpeace te stoppen met het **gebruik van gifstoffen** voor de productie van kleding +++ Mensen die wonen in **groene wijken zijn gezonder**. Dat blijkt uit een grootschalig onderzoek van de Vrije Universiteit. +++

BELGIË

Gentech activisten vrijwillig in beklagdenbank

De Vlaamse rechter behandelde 15 januari de zaak van elf activisten die vorig jaar in Wetteren een proefveld 'bevrijdden' van genetisch gemanipuleerde aardappels. De piepers werden vervangen door natuurlijke varianten. Een grote groep medestanders uit verschillende landen, waaronder Nederland, meldde zich als Vrijwillige Verschijner aan voor de rechtszaak. Omdat zij

de actie fysiek of anderszins steunden, wilden ze er ook voor berecht worden. Dit werd niet toegestaan en ook voor de getuigen die de beklagden wilden oproepen was geen ruimte. Omdat daarop de verdachten de zaal verlieten, verhoogde de aanklager zijn strafeis van een werkstraf naar een gevangenisstraf van zes tot acht maanden. Uitspraak was 12 februari.

VERENIGDE STATEN

In de bres voor grijze wolf

Dierenwelzijnactivisten en natuurbeschermers in Michigan willen de grijze wolf beschermen via een corrigerend referendum. Zo willen ze een besluit terugdraaien waarmee de jacht op de grijze wolf in de noordelijke Amerikaanse staat weer wordt toegestaan. De grijze wolf is daar bezig met een comeback sinds hij in 1974 tot bedreigde soort werd verklaard, en er niet meer op hem gejaagd mocht worden. De wolven doen zich naar verluidt te goed aan de veestapel, en burgers voelen zich bedreigd.

De initiatiefnemers van het referendum menen dat het niet om zelfverdediging, maar plezierjacht gaat. "Het gaat puur om het willen doden van een wolf, en zo een vacht en trofee te bemachtigen", stelt Jill Fritz in *The Detroit News*. Eind maart moeten de dierenbeschermers ruim 160 duizend handtekeningen inleveren om het referendum af te dwingen. (Bron: The Detroit News)

VERENIGD KONINKRIJK

Surfers zijn rioolwater zat

Onder het motto 'bescherm de golven' is de Engelse milieuclub *Surfers against Sewage* een petitie gestart voor schoon kustwater. Ze roepen de regering die bij wet te beschermen. Geen overbodige luxe in Groot-Brittannië, waar ongezuiverd rioolwater nog op veel plekken (zogenoemde *brown spots*)

in zee wordt geloosd. De surfers, die er nogal eens ziek van zeggen te worden, is het niet alleen om hun eigen pleziertje te doen. "Over de golven surfen brengt zoveel positieve energie, een gezonde leefstijl en een verantwoordelijkheidsgevoel voor het milieu. Daarom moeten we gezonde riffen, golven

en stranden wettelijk beschermen", vindt een van hen. De actieclub benadrukt dat ze windmolens op zee juist prima vinden, want goed voor het milieu. Ook gaan ze langs op scholen om voorlichting te geven over plastic afval in zee en op het strand. (Bron: www.protectourwaves.org.uk)

VERENIGD KONINKRIJK

Activist uit protesttunnel mag zich opwarmen

In Engeland groef actievoerder Simon Sitting Bull ('de zittende stier') zich in om zo een omstreden weg tussen Hastings en Bexhill tegen te houden. Vanwege zijn vijf meter lange tunnel konden bulldozers niet aan het werk. Toen het flink begon te vriezen bood de gemeente hem uit bezorgdheid aan dat hij zonder moeilijkheden zijn tunnel uit mocht om op te warmen. Daar had Simon

Sitting Bull wel oren naar, op voorwaarde dat hij de volgende ochtend weer zijn tunnel in kon om door te gaan met zijn actie. Aldus geschiedde. De actievoerders waren blij met wat ze een moderne versie noemden van de Kerstbestanden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens die bestanden staken Duitse en Britse soldaten op verschillende plekken

spontaan naar elkaar over om begroetingen en cadeautjes uit te wisselen, of zelfs een balletje te trappen. Simon Sitting Bull is intussen kort na zijn terugkeer uit zijn tunnel gehaald. "Ik ga thuis een bad nemen en nadenken op welke plek ik me het beste kan inzetten", vertelt de onvermoeibare milieuactivist in *The Guardian*. (Bron: The Guardian)

DUITSLAND

Strijd om Berlijnse ringweg

Tot genoegen van de immer vertraagde luchthaven-in-wording Berlin Brandenburg heeft de Duitse rechter beslist dat de binnenring van Berlijn verlengd mag worden. "Dat zal de verbindingen met de luchthaven verbeteren", aldus de baas van het vliegveld over de verlenging, waarvoor al sinds de Duitse hereniging plannen zijn. Hoofdstedelijke activisten zien het asfalt niet zitten. Zij hielden begin januari een boombezetting tegen de verlenging van de A100, onder het motto 'S-Bahn statt Autowahn': liever de metro, dan de autowaan. Volgens hen is de verlenging overbodig en komt zij voort uit een klimaatschadelijke, op auto's gefixeerde verkeerspolitiek. "We willen voorkomen dat het stadsgroen wordt opgeofferd aan de winsten van de bouw- en verkeerseconomie", aldus een van de activisten. (Bronnen: Robin Wood / www.a100stoppen.de)

VERENIGDE STATEN

Beroemdheden tegen fracking

"Ik doe dit niet alleen voor mezelf, maar ook voor de stad en staat New York. En voor de mensen uit Groot-Brittannië die me vragen alsjeblieft iets tegen *fracking* te doen." Aldus Yoko Ono tijdens een informatietour van het door haar en haar zoon Sean Lennon opgerichte *Artists Against Fracking*. Ono en Lennon bezitten een boerderij in New York die door schaliegaswinning wordt bedreigd. Met actrice Susan Sarandon als reisgenoot, en verder gesteund door *celebs* als Paul Mc Cartney, Ringo Starr, de Scissor Sisters en Robert de Niro bezochten ze een aantal plekken waar schaliegaswinning mogelijk plaats gaat vinden of

eerder heeft plaatsgevonden. Zoals bij de familie Manning, in wiens water uit eigen bron zeer hoge methaanconcentraties werden gevonden toen er vlakbij fracking plaatsvond. De milieudienst gaf de familie het advies om tijdens douchen en ander watergebruik alle deuren en ramen open te houden. "Zonder water kunnen we niks. We zitten klem", zegt Matthew Manning in een reportage van *The Guardian*. Eind februari wordt in de staat New York een nieuw besluit verwacht over het toestaan van fracking, na een moratorium van enkele jaren. (Bron: The Guardian)

+++ **Argentinië:** Landspeculatie met gewassen voor biobrandstof door miljardair George Soros +++ **Indonesië:** Lobby voor en tegen verlenging houtkapverbod voor oliepalplantages laait op +++ **EU:** Commissie vraagt om ideeën om biovoeding te promoten, en besmetting met ggo's te voorkomen +++ **Zwitserland:** Nieuw record voor efficiëntie zonnecellen +++ **West Papoea:** Rijk koraalgebied voortaan

beschermd +++ **Australië:** Hitte zo extreem dat meteorologen nieuwe kleuren moeten toevoegen aan temperatuurkaarten +++ **Liberia:** President Ellen Sirleaf kondigt nieuwe maatregelen tegen illegale houtkap aan +++ (Bronnen: Corpwatch, Reuters, Europese Commissie, Pace Today, Scientific American, Time)

De filosoof Henk Oosterling is een man van woorden én daden. In Rotterdam-Zuid schoolt hij jongeren in judo, koken, tuinieren en ecosofie. Zodat ze een vak leren en opgroeien tot ecosociale burgers. “Ecosociaal betekent dat er geen afval meer is, dus ook geen gemarginaliseerde of uitgesloten mensen.” Tekst Freek Kallenberg Beeld Dinand van der Wal

“We moeten van CO₂ naar ECO₃”

nu in onze samenleving niet aan bod komen, of zich verzetten, weer bij die samenleving kunt betrekken. Dat doe je door participatie, communicatie en educatie.”

Volgens Oosterling hebben jongeren van zichzelf een natuurlijke nieuwsgierigheid. Die moet je stimuleren. “Het is triest om te zien hoe 8-jarigen zich van de wereld afsluiten door urenlang wezenloos naar een videoscherm te turen. Daar is alle nieuwsgierigheid kapot gemaakt. Door aandacht en concentratie kunnen ze het contact met de omgeving herstellen.”

‘Niet chillen maar skillen’, luidt daarom het motto van Rotterdam Vakmanstad. Concreet is het project erop gericht om kinderen van 6 tot 18 jaar via goed onderwijs, cursussen en stages ‘skills’ te leren zodat ze als actieve burger kunnen deelnemen aan de maatschappij. Hiervoor wordt samengewerkt met woningbouwcorporaties, scholen, wijkbestuurders en uiteraard ook het bedrijfsleven. “Want die kids moeten tenslotte wel een betaalde baan krijgen.”

Momenteel krijgen 10 tot 14-jarigen daartoe in het Vakhuis drie dagen in de week na schooltijd cursussen techniek, zorg en gezondheid, ICT en cultuur. Volgend jaar moet ook de Vakwerf van start gaan. Bedrijven faciliteren daarin op stages geschraagde productiewerkplaatsen voor jongeren van de bovenbouw van het MBO (15-18 jaar). “Het gaat hier om Duurzaam Vakmanschap”, benadrukt Oosterling. “Duurzaam in de dubbele betekenis van ecologisch en economisch. Dus zowel innovatief vakmanschap in een op duurzaamheid gerichte wereld, als een baan met vooruitzichten en met toekomst voor de jongeren zelf.”

Het Vakhuis en Vakwerf sluiten aan op het programma Fysieke Integriteit dat sinds 2008 wordt gegeven op de openbare basisschool Bloemhof in de gelijknamige wijk in Rotterdam-Zuid. Bloemwijk is een sociaal-economisch zwakke wijk waar 90 procent →

“Ik leg momenteel de hand aan mijn nieuwe boek, dan zit ik zo’n flow dat zo iets als scheren er bij inschiet”, zegt Henk Oosterling als ik hem vraag of hij zijn baard laat staan. *ECO3: Doendenken* luidt de titel van dit in maart te verschijnen boek. Een “reflexief verslag” van de projecten die in de afgelopen jaren door Rotterdam Vakmanstad/Skillcity zijn uitgevoerd, variërend van eco-onderwijs op basisscholen tot een op duurzaamheid gerichte, integrale aanpak van grootstedelijke problemen. Oosterling is initiator en directeur van Rotterdam Vakmanstad, een functie die hij drie dagen per week combineert met een universitair hoofddocentschap wijsbegeerte aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. “Slopend is het soms, die beide banen, maar ik zag mezelf niet tot mijn 65ste alleen maar op die maatschappelijk sluimerende universiteit zitten.”

Denken en doen, dat is de Rotterdammer Oosterling ten voeten uit. Een filosoof die

midden in de wereld staat waarop hij reflecteert en waar hij zich bij betrokken voelt. In 2008 ontving hij de Laurenspenning van de stad Rotterdam vanwege zijn verdiensten voor het maatschappelijke en culturele leven in de havenstad. Hij organiseerde talloze debatten over politiek, kunst, cultuur en filosofie, en werd in 2000 adviseur van Pact op Zuid: een integrale samenwerking tussen gemeente, overheid, wooncorporaties en maatschappelijke organisaties om de sociale problemen in Rotterdam-Zuid aan te pakken. Niet door repressie, zoals het dominante politieke discours voorstond, maar door in te zetten op goed en creatief onderwijs. In 2004 stelde Oosterling in zijn Rotterdam-lezing dat in de transitie van arbeidersstad naar cultuurstad het vakmanschap is ondergesneeuwd. Veel sociale problemen zijn daarop terug te voeren. Oosterling: “In onze

mediale netwerksamenleving zakken veel jongeren door het netwerk heen. Maar iedereen heeft talenten, het gaat er om die via skills aan te spreken en de ruimte te geven, zodat deze jongeren kunnen deelnemen aan onze samenleving en gewoon aan het werk kunnen.”

Oosterling weet waar hij het over heeft. Als jongen uit een arbeidersgezin moest hij vaak hard knokken om via de MULO, HAVO en de pedagogische academie tenslotte in 1996 aan de Erasmus Universiteit cum laude te promoveren in de wijsbegeerte. In de tussenliggende jaren was hij actief in de milieubeweging, gaf hij les op een lagere school, ontwikkelde hij een ecologische methode voor kinderboerderijen en lesmethodes voor Nederlandse gastarbeiders, studeerde hij filosofie en Japans en bekwaamde hij zich in Japan in kendo, een op zelfbeheersing

gerichte zwaardvechtkunst. In deze sport werd hij in 1983 Nederlands kampioen en uiteindelijk coach van het Nederlandse kendoteam.

Zijn voorliefde voor kendo en andere oosterse vechtsporten, waarin niet het ego maar de relatie tussen individuen centraal staat, heeft ook zijn weerslag in zijn manier van denken. Daarin staat het opheffen, of beter: “deconstrueren” van “schijnbare tegenstellingen” centraal, zoals lichaam-geest, privé-openbaar, individu-samenleving, ecologie-economie.

Ook in zijn nieuwe boek zet Oosterling de aanval in op het denken en spreken in tegen-

stellingen, het “polemische discours” dat het politieke debat beheerst. “Niet alleen bij de PVV en de Leefbaren hier in Rotterdam, ook bij de VVD en PvdA. Ik probeer dat debat te deconstrueren en het ‘irenische moment’ te zoeken. Irene betekent vrede, het punt waarop samenwerking gebaseerd is. Samenwerken kan niet vanuit een oorlogs-zuchtige houding. Dat is samenwerken tegen iets anders, zoals Wilders doet. Dat denken is gebaseerd op individuele identiteit – ‘de Nederlander’ – en die definieer je door anderen uit te sluiten. Het irenisch momentum in daarentegen inclusief, dat sluit niet uit, maar in. Mijn centrale vraag is hoe je door samenwerking de groepen die

“In onze mediale netwerksamenleving zakken veel jongeren door het netwerk heen”

Geboren: Rotterdam, 1952.

Werk: Directeur en coördinator Rotterdam Vakmanstad, Universitair hoofddocent wijsbegeerte Erasmus Universiteit Rotterdam en Strategisch Adviseur Innovatief Maatschappelijk Ontwikkelen.

Opleiding: mulo, havo, Pedagogische Academie, Gymnasium, Filosofie. Linguïstiek en Japans aan de universiteiten in Leiden en Rotterdam. In 1996 cum laude gepromoveerd op het proefschrift *Door schijn bewogen. Naar een hyperkritiek van de xenofobe rede.*

Publicaties: o.m. *Het verdwijnen van de mens* (1985), *De opstand van het lichaam* (1989), *Radicale Middelmaticheid* (2000), *Woorden als Daden* (2009), *Wat heet lichamelijke opvoeding?* (samen met Aetzel Griffioen, 2012). *ECO3 Doendenken* (maart 2013).

Web: www.henkoosterling.nl en www.vakmanstad.nl

→ van de kinderen een interculturele achtergrond heeft. Naast dat kinderen op deze school in huiswerktrajecten extra taal en rekenen krijgen, hebben ze nu vier jaar lang wekelijks 6 uur extra les in judo, koken, tuinieren, natuur- en milieueducatie en filosofie. Een “interventie met eco-sociale inslag” noemt Oosterling het.

Centrale gedachte is dat kinderen pas effectief kunnen deelnemen aan de lessen op school en in de samenleving, als ze goed in hun vel zitten. Oosterling: “Dit betekent onder meer dat ze goed moeten eten, nu zijn ze vaak te dik. Maar om goed te eten moet je weten wat je kiest en wat je eet, dus er moet smaaksensibiliteit ontwikkeld worden. Daarom worden er kooklessen gegeven en is in de school een grote keuken gebouwd. Vier keer in de week eten ruim driehonderd leerlingen daar nu een warme, verse en gezonde maaltijd. Moeders en stagiaires van MBO en HBO helpen bij de verschillende onderdelen van het proces.”

Naast de kooklessen krijgen ze judo. “Want fysiek betekent ook dat je je lichaam snapt, dat je de grenzen van je lichaam leert kennen”, zegt Oosterling. “Dan moet je ook weten wat de grenzen van het lichaam van anderen zijn, er zit ook een sociaal aspect aan het fysieke. Judo is hier uitermate geschikt voor, het is de meest irenische sport. Je beoefent het altijd met anderen en judo is, omdat het gevaarlijk is, ingebed in hele strikte regels. Die regels werken indirect door in het gedrag van kinderen. Dit zie je terug op het schoolplein. Als ze elkaar nu aanraken beginnen ze niet gelijk te roepen: ‘hé joh, blijf met je poten van me af!’, nee ze raken elkaar gewoon aan. Ze mijden niet langer het fysieke contact. Dat is heel belangrijk voor hun sociaal-emotionele ontwikkeling.”

Behalve voor hun eigen fysiek moeten de kinderen ook oog krijgen voor hun fysieke omgeving. Deze is door en door stedelijk, weinig groen, veel auto’s. Niet echt de plek

voor een gezonde fysieke ontwikkeling. “Omdat deze kinderen bijna nooit met de natuur in aanraking komen, krijgen ze natuur- en milieuonderwijs en hebben we naast de school drie wijktuinen aangelegd waar ze zelf groenten, fruit en kruiden verbouwen. Door zelf te zaaien, de tuinen te onderhouden en te oogsten ervaren ze zintuiglijk waar hun eten vandaan komt en krijgen ze ook oog voor het cyclische van de seizoenen, een cruciaal ecosociaal besef.” Ook krijgen de kinderen filosofielessen waarin ze leren luisteren en argumenteren in plaats van primair reageren. “Ze leren elkaar hierdoor beter begrijpen, filosofie is een relationeel spel. Evenals bij judo moeten ze leren in de situatie te gaan staan, in plaats van in de aanval of de verdediging te schieten.” Om het “irenisch momentum” vrij te maken krijgen ze tijdens de filosofielessen ook vredeslessen of conflictbeheersing en ecologielessen waarin hun eigen ervaringen verbonden worden met grotere onderwerpen als luchtvervuiling, het klimaatprobleem en voedselvraagstuk. Zo wordt volgens Oosterling “in deze drietrapsraket filosofie tenslotte ecosofie.”

Het project Fysieke Integriteit op de Bloemhof loopt nu ruim vier jaar en is wetenschappelijk gemonitord door het Verwey-Jonker instituut. De resultaten zijn positief. De kinderen die vier jaar geleden zijn begonnen, blijken sociaal-emotioneel enorm gegroeid. Ze zijn veel rustiger dan op andere scholen in de buurt en staan veel evenwichtiger op

hun benen. Cognitief hebben ze ook stappen gemaakt. Na een enorme achterstand scoren de leerlingen van de Bloemhof met de Cito-toetsen nu 3 punten boven het landelijk gemiddelde.

Wel zijn ze vaak nog steeds te dik. Oosterling: “Ze worden dus thuis nog steeds volgestopt met zoete en vette zoi. Daarom zijn we nu met de ouders bezig, middels wijkdiners met diëtistes. Je moet opschakelen. Van de school naar het gezin en de dan de wijk in en tenslotte naar de stad. Maar dat kunnen wij niet zelf, voor ons is een stadsdeel of deelgemeente de maximale schaal.” De vele verzoeken die Rotterdam Vakmanstad krijgt uit andere steden moet ze daarom afslaan. In Rotterdam worden inmiddels op andere scholen in de wijken Feijenoord en Charlois wel soortgelijke programma’s gedraaid. Ook zijn er samenwerkingsverbanden met scholen in Griekenland, Canada, Mexico en Brazilië. Daar worden de ideeën ook in de praktijk gebracht. “Nooit helemaal hetzelfde”, benadrukt Oosterling, “want er bestaat geen blauwdruk, geen vaste methode. De context is belangrijk dus moet je fysieke integriteit voortdurend opnieuw definiëren. En je hebt altijd met weerstanden en verschillende partijen te maken. Een school en de leraren moeten het wel willen. Anders wordt het niks.” Rotterdam Vakmanstad heeft nu acht coördinatoren. “Die doen alles. Ze sluiten coalities, geven lezingen, maar staan ook voor de klas, halen de kinderen van school, ruimen de judomatten op. Het is mentaal, fysiek en sociaal, ook voor onszelf. Als je niet bereid bent om uien te schillen, word je niet aangenomen. En je moet kunnen denken. Doendenken, woorden als daden.”

ECO3 Doendenken noemt Oosterling deze manier van denken in zijn nieuwe boek.

“ECO3 betekent dat er op geen enkel vlak afval moet zijn. Ook niet op sociaal niveau”

“Deze drievoudige ecologie omvat zowel een milieutechnisch aspect, als sociale netwerken en mentale structuren. We moeten van CO₂ naar ECO3. De vraag is niet alleen hoe we minder CO₂ kunnen uitstoten, maar ook hoe we ecosociaal kunnen samenleven.” Daarbij moeten we ons volgens hem wel realiseren dat onze sociale relaties door en door ‘gemedieerd’ zijn: bijna al onze relaties verlopen via media. Oosterling: “Dat heeft grote fysieke, sociale en mentale implicaties, maar daar denken we nooit goed over na. Neem een smartphone. Fysiek is het gewoon een apparaatje. Maar om het te maken heb je goud en palladium nodig. Dat zijn schaarse grondstoffen waarvoor legers in Afrika elkaar uitmoorden. Het maken van dat apparaat kent dus ook een sociaal-politiek aspect. Tegelijkertijd verandert het je denken: zittend in de auto navigerend op je TomTom naar Nergenshuizen praat je met iemand in Zuid-Afrika over een zakelijke deal in China. Dat is een mentaal heel vreemde constructie. Wij denken wel dat wij autonome individuen zijn die middels onze

media de wereld besturen, maar in werkelijkheid zijn we knooppunten in globale en lokale netwerken. Niks autonoom, dat besef je ook direct als je je smartphone een dag kwijt bent. Dan merk je pas hoe je wordt geleefd door dat ding en er nagenoeg volledig van afhankelijk bent. Fysiek, sociaal en mentaal schuiven in een mobieltje in elkaar.”

Volgens Oosterling is dat niet erg, maar door wat hij noemt “de polemische constructie van het autonome individu” ontbreekt het ons aan interesse, aan een besef van een gemedieerde betrokkenheid bij iedereen. “Die betrokkenheid is cruciaal maar dat begrijpen we niet. Daarom nemen we er geen verantwoording voor en maken we geen keuzes. Laten we onze auto staan? Gaan we wel of niet met het vliegtuig op vakantie? Met welk medium gaan we energie opwekken? Pas als we die vragen stellen wordt de interesse ecosociaal.” Om dit te verduidelijken wijst hij op de cradle-to-cradle stoelen waarop we zitten.

“Die zijn ecologisch omdat het geen afval meer produceert, afval is in deze productiewijze immers de grondstof voor een nieuw product. Maar als deze productiewijze creëert dat mensen uitgesloten worden, bijvoorbeeld omdat de stoelen te duur zijn, dan is het niet integraal cyclisch, niet ecosociaal. Dan is het niet genoeg doordacht omdat het op het sociaal-politiek vlak wel ‘afval’, dat wil zeggen uitsluiting, produceert. ECO3 betekent dat er op geen enkel vlak afval moet zijn. Ook niet op sociaal niveau. Er bestaan geen illegalen, geen gemarginaliseerde of uitgesloten mensen. Je hoort er gewoon bij. Afval is materiaal dat op het verkeerde moment op de verkeerde plek ligt. Als je tijdruimte contextueel maakt is er nooit afval. Dan past alles wel op een bepaalde manier in het geheel, dan is het ecosociaal. Maar dat blijft maatwerk. Je moet dus altijd alle drie de aspecten – fysiek, sociaal en mentaal – in hun cyclische verwevenheid of interesse in elkaar denken. Dan komen we langzaam bij een integrale visie op duurzaamheid.” □

“Als je niet bereid bent om uien te schillen, word je niet aangenomen”

Wat voor consument bent u? Bent u na boodschappen doen ooit huiswaarts gekeerd met een woekerpolis, plofkip of genetisch gemanipuleerde maïs, terwijl u toch echt het beste

voorheeft met uzelf en uw omgeving? Het leed is geschied in een vingerknip, als je even niet oplet en het etiket niet leest, zo bleek onlangs maar weer.

In januari lichtte het Vara-programma *Kassa* een tegel van de ondoorzichtige wereld van groene stroom. Miljoenen consumenten kopen groene stroom. Maar wie verwacht zo mee te helpen de energievoorziening te verduurzamen, komt van een koude kermis thuis.

Wie groene stroom koopt, koopt namelijk niet per se groene stroom. Omdat die zin niet klopt, even wat uitleg. Groene stroom is stroom die is opgewekt met zon, wind, waterkracht of biomassa. Het idee is dat deze stroom duurzaam is, omdat je op die manier ons milieu, en dan vooral ons kli-

maat, lekker met rust laat. Groene stroom is immers synoniem voor lage of geen CO₂-uitstoot.

Zo klinkt ook door op website Essent: "Groene Stroom is elektriciteit, opgewekt uit duurzame bronnen, zoals windenergie, waterkracht, zonne-energie en bio-energie. Hierdoor raken de natuur en de atmosfeer minder vervuild." Daar wil een consument met een groen hart best aan meedoen.

En Nuon zegt: "Nuon GroenStroom wordt opgewekt uit duurzame energiebronnen zoals wind, water en biomassa. Deze stroom wordt deels opgewekt in Nederland (wind en biomassa) en deels in het buitenland, Scandinavië (waterkracht)." Scandinavië dus. Klinkt betrouwbaar. Je zou er zo instinkten. Net als de meeste groenestroomconsumenten.

Certificaten

Wat is er dan mis? 28 procent van de Nederlandse stroomconsumptie bestaat uit groene stroom. Maar de Nederlandse stroomproductie bestaat slechts voor 10 procent uit groene stroom. Het gat daartussen wordt niet gevuld

door vliegensvlug windmolens bij te bouwen en in de tussentijd groene stroom te importeren, maar door certificaten te kopen in het buitenland. Die plakken de energiebedrijven als een groen etiket op de grijze Nederlandse stroom, en klaar is kees. Volstrekt legaal, want zo afgesproken in Europa. (zie kader Boekhouding groene stroom)

Het idee van dit certificatenstelsel is dat elk certificaat garant staat voor een portie groenestroomproductie. Hoewel milieuorganisaties blij zijn dat dit systeem er is – zo is er binnen een deel van Europa duidelijkheid over de afkomst van de groene stroom – helpt het de productie van groene stroom niet verder.

"Het werkt pas als dat certificaat waarde heeft", verklaart Peer de Rijk van WISE. In Noorwegen hebben de certificaten geen waarde, want er is geen markt voor groene stroom. Al tientallen jaren wekken de Noren elektriciteit op uit waterkracht. Dat vinden ze zo vanzelfsprekend dat er geen groenestroommarkt voor consumenten is ontstaan. →

Verdwaald in groenestroomland

Bah, dacht je als consument goed te doen door groene stroom te kopen, blijkt de kans groot dat het grijze stroom is met een groen etiketje van Noorse waterkrachtstroom. Volstrekt legaal, maar het helpt de productie van groene stroom geen stap verder.

Wat nu? Tekst Harry Perrée Beeld iStockphoto

→ De miljoenen certificaten die ze intussen voor hun waterkrachtstroom krijgen, hebben in het eigen land nul waarde, maar op de Europese markt kunnen de Noorse energiebedrijven er nog een paar centen voor krijgen. Voor de Nederlandse energiebedrijven interessant omdat ze voor 1 à 2 euro genoeg certificaten kunnen kopen om een huishouden een jaar lang groene stroom te verkopen. De Rijk: “Dat prikkelt dus totaal niet de productie. Niet in Nederland, niet in Noorwegen. Dat is het probleem.” “Het is een niet-functionerende markt”, constateert ook Sible Schöne van de HIER-campagne. “Ik vind dat de energiebedrijven in Nederland die certificaten kopen hun klanten misleiden. Wij roepen consumenten op om te kiezen voor een product dat wel deugt.”

Paulus Jansen, Tweede Kamerlid voor de SP, snapt de commotie niet helemaal, hoewel hij erkent dat import van groenestroomcertificaten niks toevoegt aan de groenestroomproductie. “Omdat het mag van Europa gebeurt het. Dat is al jaren zo. Het is een geval van *greenwashing* die heel goedkoop is. Dat type marketing zie je in de supermarkt voortdurend”, meent hij. “Mensen moeten beter nadenken. Als die groene stroom evenveel kost, is het niet waarschijnlijk dat je meehelpt aan transitie naar duurzame energie.”

De SP maakt zich in de Kamer hard voor meer mogelijkheden om thuis zelf stroom op te wekken. “Dát leidt, denken we, tot een kentering van denken over energie en klimaat.” Jansen verwijst naar Duitsland, waar zonnecellen en windenergie op grote schaal in de woonomgeving zijn te zien. “Dat heeft mensen aan het denken gezet.”

Sjoemelstroom

Ook de HIER-campagne wil mensen aan het denken te zetten en heeft daarvoor een ‘groene stroom checker’ gemaakt. Die geeft

stroomconsumenten uitsluitel over de vraag wat voor stroomproduct ze nu eigenlijk afnemen. Groene stroom uit Nederland keurt de checker goed, want daarmee helpt de consument de Nederlandse stroomproductie te verduurzamen. Producten waarbij het energiebedrijf groenestroomcertificaten uit het buitenland inzet, kleuren rood op en krijgen een negatief advies van de stroomchecker.

Schöne over die laatste groep: “Wij vinden dat primair de energiebedrijven moeten beloven hiermee te stoppen binnen twee jaar of zo. Dat zou dus betekenen dat ze geen groenestroomklanten meer werven, maar als een gek gaan bijbouwen en als dat niet lukt tegen de klant zeggen: de groene stroom is uitverkocht.”

Net als HIER wil WISE consumenten aan Nederlandse groene stroom koppelen door te vergelijken, maar geen producten, maar bedrijven. Bij HIER eindigt stevast Essent

Windkracht220 bovenin. Volgens De Rijk onterecht. Weliswaar gaat het hier om Nederlandse windstroom, Essent blijft een bedrijf dat verder sjoemelstroom verkoopt en in kolencentrales investeert. “Essent is gewoon een vies bedrijf.” En dus eindigt Essent op www.groenestroomjagraag.nl onder in de ranglijst.

WISE kijkt vooral naar de stroommix: wat produceren (of kopen) energiebedrijven voor stroom: kolen, gas, nucleair of duurzaam? En: is de afgelopen jaren het aandeel Hollandse groene stroom toegenomen? Verder betrekken ze onderzoek dat Greenpeace en Consumentenbond hebben laten doen naar duurzaamheid in de elektriciteitssector. Dat leidt tot het consumentenadvies om bij Windunie, Greenchoice of NHEC stroominkopen te doen.

“Elke klant helpt mee om een bedrijf groter te maken en financieel te steunen”, legt De Rijk uit. “Dan vinden wij het belangrijk dat

je klant wordt bij een bedrijf dat nadrukkelijk als strategie heeft dat ze alleen nog maar groene stroom willen, en niet voor een paar procent.”

Hij krijgt daarin steun van hoogleraar duurzame transitie Jan Rotmans, die op 28 januari twittert: “Consument moet bij keuze voor groene stroom niet alleen kijken naar product maar ook naar leverancier. Wie wil groene stroom van kolenboer?”

Buitenland

“Als veel klanten zouden zeggen: we willen alleen maar zaken doen met bedrijven die honderd procent groen zijn, zou dat zeker een behoorlijke druk leggen op de leveranciers”, voorspelt ook Kornelis Blok, hoogleraar Duurzame Energie en wetenschappelijk directeur van Ecofys. Maar wat hij belangrijker vindt, is de vraag of groene stroom additioneel is: zorgt ze voor nieuwe groenestroomproductie?

Met de import van certificaten is een scheef-groei ontstaan van miljoenen stroomgebruikers die niet additioneel waren. “De vraag is: hoe krijg je dat weer terug? Door op een gegeven moment toch eisen te gaan stellen”, vindt hij. “Dat je binnen een paar jaar er voor zorgt dat alle groene stroom aan bepaalde criteria voldoet. Welke? Sommigen

zegen: het moet in Nederland zijn opgewekt. Maar je kunt ook wat minder streng in de leer zijn en zeggen: ook in andere landen wordt groene stroom opgewekt die nieuw is.” SP-Kamerlid Jansen is er huiverig voor de productie van groene stroom uit te besteden in het buitenland: “D66 en VVD zeggen dat een deel van de 16 procent (de doelstelling voor het aandeel duurzame energie in Nederland in 2020, HP) deels buiten de grens

kan worden gerealiseerd. Dat wordt dan een variant op *greenwashing*”, vreest hij. “Uit het oog uit het hart. Dat hebben we ook gezien bij het Clean Development Mechanism.” Daarbij voldeed Nederland aan haar CO₂-reductieverplichting door mee te betalen aan CO₂-reductie in o.a. China. Dat bleek een fraudegevoelige constructie die veel gebakken lucht opleverde. Overigens is het maar de vraag of de weg naar meer duurzame energie via klanten →

Boekhouding groene stroom

Ondoenlijk is het om bij groene stroom, net als bij grijze stroom trouwens, uit te vogelen waar deze vandaan komt. Na opwekking vermengt alle elektriciteit zich op het stroomnet als het ware in één grote stroomplas. Daarom is vijftien jaar geleden een systeem van certificaten in het leven geroepen. Sinds 2004 heten die ‘garanties van oorsprong’. Wie groene stroom opwekt, kan per 1.000 kilowattuur zo’n garantie krijgen. Wie groene stroom afneemt en zeker wil weten dat het om groene stroom gaat, vraagt gewoon even de garanties van oorsprong aan zijn groenestroomboer. Die kan daar niet mee sjoemelen, want het onafhankelijke CertiQ houdt een boekhouding bij. Zo komt de stroomboer niet in de verleiding zijn garanties stiekem nogmaals te verkopen. Duidelijk, toch?

Ingewikkelder wordt het doordat stroom en garanties apart verkocht kunnen worden. De stroomboer kan aan klant A zijn stroom verkopen en aan klant B zijn garanties. Klant A en klant B zijn in de praktijk energiebedrijven die enerzijds stroom en anderzijds garanties inkopen op de internationale stroommarkt, om dat vervolgens door te verkopen aan consumenten. Gelukkig houdt CertiQ netjes bij wie in Nederland garanties van oorsprong krijgt en waarvoor (zon, wind, waterkracht of biomassa?) en hoeveel garanties er worden geïmporteerd en geëxporteerd. Zo’n twaalf Europese landen hebben zo’n boekhoudsysteem (wat dubbeltellingen binnen die groep voorkomt).

In 2011 was de Nederlandse vraag naar hernieuwbare elektriciteit gestegen van 28 tot 33 miljard kilowattuur (28 procent van het totaalverbruik). De Nederlandse productie van hernieuwbare elektriciteit was echter maar 10 miljard kilowattuur. De rest werd aan garanties van oorsprong geïmporteerd. Volgens het jaarverslag van CertiQ komt de import van garanties van oorsprong voor 95 procent uit Scandinavië, en dan vooral uit Noorwegen (67 procent). Dat verkoopt garanties van oorsprong voor waterkrachtstroom. Verder importeert Nederland garanties van oorsprong voor een beetje wind en nog minder biomassa.

Naast de boekhouding van garanties van oorsprong is er een boekhouding voor de productie van hernieuwbare elektriciteit in de verschillende Europese landen. Deze boekhouding zal straks duidelijk moeten maken of de EU-lidstaten hun doelstelling voor productie van duurzame energie halen (voor NL 14 procent in 2020). Beide boekhoudingen staan los van elkaar. Dat betekent dat een land geld kan verdienen door garanties van oorsprong te verkopen en tegelijkertijd aan Europa kan opgeven dat ze de doelen voor hernieuwbare energie heeft gehaald. Die boekhoudingen moet je koppelen, vinden WISE en HIER. Dat betekent dat het voor Noorwegen kiezen of delen is: of ze verkopen geen garanties en rapporteren Europa dat ze hebben voldaan aan hun verplichting voor duurzame energie, of ze verkopen wel garanties, maar die moeten ze dan wel aftrekken van de Europese verplichting. Als ze die dan niet meer halen, zullen ze waterkrachtcentrales moeten bijbouwen.

“Certificaten voor groene stroom prikkelen totaal niet de productie. Niet in Nederland, niet in Noorwegen. Dat is het probleem” **Peer de Rijk, WISE**

→ van de energiebedrijven loopt. Blok: “Wat drijft transitie? Dat is op dit moment niet de groenestroommarkt, maar stimulansen van de overheid. Al die gigawatten duurzame elektriciteit die in Duitsland staan, zijn er niet gekomen omdat er een groenestroommarkt is, maar omdat er een vaste terugleververgoeding is voor groene energie.”

Biomassa

Hoe hard het soms ook waait in Nederland, de meeste groene stroom wordt hier opgewekt met biomassa. Deels door in afvalverbrandingsinstallaties organisch restafval (zoals gft-afval van huishoudens) te verbranden. Maar vooral door in kolencentrales pitten, schillen, zaagsel en ander houtachtig restafval bij te stoken. En vooral ook steeds meer bomen. Is dat wel groen?

“Er is geen transparantie, geen openheid van energiebedrijven over wat ze nou precies doen. Energiebedrijven laten niet goed zien aan consumenten: waar halen we het vandaan? Wat voor hout is het? Voldoet het aan duurzaamheidscriteria? Daar zijn ze nogal vaag over”, oordeelt Willem Wiskerke van Greenpeace. Dat hoeven ze ook niet te doen, want de regels maken geen onderscheid tussen goede en slechte biomassa. “Wij beschouwen stroom uit biomassa als groene stroom”, zegt Schöne. Wel overweegt HIER om in de toekomst alleen biomassa met een duurzaamheidscertificaat mee te tellen. “Bijvoorbeeld dat het eerste jaar tenminste vijftig procent gecertificeerd moet zijn, het jaar daarop tenminste 80 procent en het jaar daarop 95 procent of iets dergelijks.”

HIER-sponsor Essent doet het volgens hem goed op dit vlak: “95 procent van de biomassa van Essent voldoet aan de duurzaamheidseisen voor biomassa.” Die staan

in dit geval in het *Green Gold Label*, die volgens Schöne gelijkwaardig is aan de Nederlandse NEN-norm NTA 8080, de duurzaamheidsnorm voor biobrandstoffen.

Misleidend

Mooi dat Essent haar biomassa onder de loep neemt, maar de (vrijwillige) normen schieten volgens Wiskerke op twee cruciale punten tekort: de CO₂-balans en duurzaam bosbeheer. “De meeste biomassa is hout uit bossen”, aldus Wiskerke. “Dan zou je aan duurzaam bosbeheer moeten doen en naar FSC moeten kijken. Dat soort criteria is niet goed verwerkt.”

Driekwart van het hout dat wordt verstoekt om groene stroom op te wekken komt uit bossen in Canada en de VS, schat hij. “Steeds vaker worden bossen leeggetrokken: al het hout eruit. Energiebedrijven zijn bezig met het converteren van gewoon bos naar plantagebos en gaan dan dat plantagebos beheeren. Dat noemen ze duurzaam bosbeheer, maar in feite hebben ze dan van natuurlijk bos plantagebos gemaakt.”

Bovendien is er volgens Wiskerke steeds

meer twijfel of het verbranden van hout wel CO₂ neutraal is. “Je stoot bij verbranding net zo veel of nog meer CO₂ uit dan bij fossiele brandstof. De aanname is dat die CO₂ weer opgenomen wordt als je nieuwe bomen laat groeien. Er is steeds meer wetenschappelijk inzicht dat dat niet klopt, dat er een groot tijdsverschil zit tussen het moment dat je biomassa verbrandt en CO₂ uitstoot en het moment dat het weer terugkomt door groei van nieuwe bomen.”

De beloofde CO₂-reductie laat zo tientallen jaren op zich wachten, terwijl zowel NTA 8080 en het *Green Gold Label* hout uit bos gewoon als klimaatneutraal zien. “Misleidend”, vindt Wiskerke.

Wat moet de groene consument met dit verhaal? Wiskerke: “Vooral groene stroom afnemen, maar wel kritisch zijn en het energiebedrijf vragen waar groene stroom vandaan komt en of de biomassa wel duurzaam is gemaakt.”

Mmm, knappe consument die door de helpdesk van een energiebedrijf heen zijn vragen over biomassa weet te stellen. Is het niet beter gewoon windstroom te kopen? Dan zit je immers altijd goed. Goed idee, zegt HIER. Niet goed genoeg, zeggen Greenpeace en de Consumentenbond. Kijk altijd naar “het hele energiebedrijf”.

Kortom: de groene consument moet nog steeds zelf kiezen. □

“Er is geen transparantie, geen openheid van energiebedrijven over wat ze nou precies doen” **Willem Wiskerke**, Greenpeace

Will Snoeijen, 59
Vrachtwagenchauffeur in ruste
Promoot Het Nieuwe Rijden voor vrachtwagens

Je reed 600 duizend kilometer met één paar banden – 15 keer de wereld rond. Een record. Waarom? “In de jaren tachtig werkte ik voor DAF. Die probeerde zijn vrachtwagens, destijds de meest zuinige, aan de man te brengen door ze bij bedrijven te demonstreren. In hoofdzaak ging het om bezuinigen op de brandstofkosten en wij lieten zien hoe dat kon. Op een lange rit scheelde het soms wel een paar honderd liter. En het spaarde de banden. Toen ik later zelf chauffeur was en een nieuwe vrachtwagen kreeg, dacht ik: laat ik eens proberen hoeveel je met een stel banden kunt rijden. Dat de uitstoot en het fijnstof slecht zijn voor het milieu was ook een drijfveer.”

Wat is je geheim? “De bandenspanning is enorm belangrijk, en inzicht bij het laden en lossen. Op fabrieksterreinen is het vaak krap, of druk. Dan is het zaak om met zo weinig mogelijk manoeuvreren de wagen op de goede plek te zetten. Vooral met een combinatie erachter is dat draaien enorm belastend voor de banden. Heel belangrijk is zorgen dat je niet te vaak hoeft te remmen. Vrachtwagens rijden vaak veel te dicht op elkaar. Met wat meer afstand kun je beter anticiperen en hoef je niet de bedrijfsrem te gebruiken maar gas terugnemen. Als je met een aanhangwagencombinatie of een oplegger rijdt en je remt, dan pak je de remvoering op alle wielen.”

Leeft het milieu onder vrachtwagenchauffeurs? “Dat weet ik niet. Te weinig, denk ik. Maar als je niet ontspannen kunt werken, dan kun je ook niet zuinig rijden. En chauffeurs worden natuurlijk vaak opgejaagd. Een grote irritatie onder chauffeurs is dat ze geen vaste vrachtwagen meer hebben. Dat werkt kostenverhogend, want iedere wagen rijdt net iets anders. Het brandstofverbruik is hoger, de banden slijten meer. Een eigen wagen is veel beter.”

“De bandenspanning is enorm belangrijk”

Kruip in de huid van een kakkerlak

De kunstmanifestatie **Ja Natuurlijk** haalt met ervaringen en visueel spektakel onze visie op natuur onderuit. Hoog tijd voor een nieuw verbond tussen mens, natuur en technologie. Tekst **Wendy Koops**

De museumvijver staat vol talismannen van afval, binnen groeien paddenstoelen en bacteriën. Je kunt in de huid kruipen van kakkerlakken of kennismaken met genetisch gemanipuleerde zebra-visjes. De streep door het *Ja Natuurlijk*-logo benadrukt het nog eens extra: de kunstmanifestatie stelt vraagtekens bij onze visie op de natuur. Want: we hebben ons van de natuur losgezongen en zijn vergeten dat we er onderdeel van uitmaken.

Ja Natuurlijk brengt denkers en kunstenaars samen die de kloof tussen mens en natuur zien als oorzaak van veel van de ecologische en sociale problemen waarvoor de wereld staat. Artistiek leider Ine Gevers, die eerder de succesvolle manifestatie *Niet Normaal* organiseerde, heeft de werken van meer dan tachtig kunstenaars geordend in drie thema's die een duidelijke verhaallijn volgen.

Het eerste thema, *Herontdekt Eden*, gaat over dat romantische beeld van de natuur als iets dat ver buiten ons staat, vertelt Gevers. "Het tweede thema, *Welkom in de wereld*, laat zien wat het effect daarvan is. Die kloof maakt dat

we heel ondoordacht en immoreel met de natuur omgaan. Die onverbondenheid maakt het makkelijker om te graaien en te plunderen zonder iets terug te doen. Permacultuur of wederkerige relaties met natuur in inheemse culturen leren dat het ook anders kan." Het thema *Co-evolutie en wetenschap* behandelt de vervolgvraag: hoe kun je anders kijken naar de natuur en de wereld? Allereerst en vooral moet de mens zichzelf minder als centrum van alles zien, maar als een van de schakels in een groter systeem. Gevers: "Ook moeten we meer oog hebben voor bestaande relaties met virussen, bacteriën, schimmels tot en met planten, dieren en objecten en inzien welke rol technologie kan spelen om die relaties te versterken."

Als voorbeeld noemt ze uitvindingen van kennisinstellingen op basis van 'hightech'-processen in de natuur. Het gaat nadrukkelijk niet over 'terug naar vroeger': "Kunstenaars laten zien welke fantastische dingen er mogelijk zijn als je met de natuur gaat samenwerken."

Algen

Mens, natuur en technologie komen samen in het werk van Peter Fend, sinds eind jaren tachtig bezig met geo-

engineering. In Duitsland wilde hij bijvoorbeeld in de riviermonding van de Elbe een algenkwekerij plaatsen met daarbij een onderzeeboot waarin die algen omgezet kunnen worden naar gas.

Schaterlachend vertelt Gevers dat hij voor *Ja Natuurlijk* roeiverenigingen uit Den Haag wil inzetten om tijdens de work-out allerlei "groen spul" uit het water te vissen, om vervolgens te bewerken tot biobrandstof voor Schiphol. Tekeningen, interviews en een blog van Fend maken het proces in *Ja Natuurlijk* voor iedereen volgbaar. "Hij wil laten zien dat bio-energie uit algen maar ook andere waterplanten gehaald kan worden. Verschillende multinationals zeggen dat die technologie van hen is, en dus ook de brandstof, maar zijn verhaal is: die technologie is van iedereen, vóór iedereen."

Ook biokunstenaar Adam Zaretsky is in de weer met algen. Hij injecteert embryo's van zebra-visjes ermee, waardoor die visjes aan fotosynthese kunnen doen. Genetische modificatie dus, met als doel het aanboren van een duurzame energiebron. Gevers: "We willen laten zien hoe veelbelovend, maar ook ingewikkeld die materie is. Overigens is het een enorm gevecht met regelgeving die contact met gemoedificeerd materiaal moet voorkomen. In landen als Argentinië is dat heel anders. Daar wordt helemaal niet nagedacht over de precare omstandigheden die gemoedificeerde soja en maïs voor →

Superflex, A Cockroach
Tour of the Science
Museum, 2010

Keith Edmier, *Victoria Regia*, 1998. Reusachtige waterlelie van hoogwaardige kunststoffen, met echt stuifmeel in de bloemen; technologie ontmoet natuur.

Ton Matton, *Het Plants Liberation Forest PLF*, 2013. Emancipatie van kamerplanten: ze worden een half jaar gepamperd en aan het infuus gelegd en leren te overleven op vervuiling en ons afval om zich, als ze willen, te bevrijden uit de huiskamer en vrij te gaan woekeren.

Foto: Lyndon Douglass

▲ Mark Dion, *Mobile Wilderness Unit – Wolf*, 2006. Duidelijk voorbeeld van onze drang de natuur te beheersen en controleren; een wolf op een karretje kan overal worden geplaatst.
▲ Sjim Hendrix, *Küche der Armen*, 2012–2013. Met zijn onconventionele keuken roept Hendrix vragen op over zowel de kwaliteit en veiligheid van voedsel als over sociale rechtvaardigheid.

Houtpellets duurzaam?

Houtpellets, samengeperste korrels van houtafval, zijn in trek. Het verbruik in Europa steeg van 3,8 miljoen ton in 2005 naar 9,8 miljoen ton in 2010. België en Nederland namen daarvan samen 2,7 miljoen ton voor hun rekening. Niet dat wij zoveel pelletkachels kopen. De meeste houtpellets komen in elektriciteitscentrales terecht, als vervanging van steenkool, met als doel de uitstoot van CO₂ te beperken. Maar terwijl een pelletkachel voordelig is vanuit dat oogpunt, is dat voor elektriciteitscentrales minder evident. De kans dat zo'n centrale meer CO₂ uitstoot dan een steenkoolcentrale, is reëel.

Pelletkachels zijn verwarmingstoestellen die samengeperst zaagsel als brandstof gebruiken. De toestellen zijn handiger, zuiniger en minder vervuילend dan houtkachels. De operationele energiekosten liggen weliswaar hoger, omdat een pelletkachel elektriciteit nodig heeft om te kunnen werken, en omdat de pellets een bewerking moeten ondergaan. Maar die energiekosten bedragen minder dan tien procent van de energie-opbrengst.

In Noord-Europa worden industriële pellets voornamelijk ingezet voor districtsverwarming, of in gecombineerde energiecentrales die zowel warmte als elektriciteit leveren. Deze centrales hebben een efficiëntie van ongeveer 90 procent, vergelijkbaar met die van een pelletkachel. Behalve in België en Nederland. Hier wordt exclusief voor elektriciteitsproductie gekozen, een proces dat maximaal 35 procent efficiënt is. Minstens 65 procent van de energie gaat dus verloren. België, Nederland en Engeland zijn wereldwijd de enige landen die deze inefficiënte techniek toepassen. Samen hadden ze in 2010 daarvoor 6,4 miljoen ton pellets nodig, de helft van de wereldproductie.

Veel van die pellets komen uit de VS en Canada. Dat introduceert energieverbruik voor transport, maar erger is dat ze daar gemaakt worden uit levende bossen. Pellets hebben zuiver hout als grondstof nodig, en het aanbod van zaagsel is nu eenmaal beperkt. Zo gaat de efficiëntie van het proces helemaal de dieperik in. Niet alleen wordt er opnieuw extra energieverbruik geïntroduceerd, het wordt ook onzeker of de 'koolstofschuld' ooit wordt terugbetaald.

Het zal decennia duren alvorens een gelijke hoeveelheid CO₂ wordt opgenomen door nieuw bos. Volgens een recente studie bedraagt de koolstofschuld van houtpellets uit Canadese bossen maar liefst 38 jaar. Dat betekent dat de Belgische en Nederlandse elektriciteitscentrales de eerste 38 jaar van hun bestaan geen CO₂-besparing zullen opleveren. Integendeel, ze zullen ondertussen de CO₂-uitstoot opdrijven omdat de verbranding van biomassa meer CO₂ in de atmosfeer brengt dan de verbranding van steenkool. Bovendien is het niet gegarandeerd dat het Canadese bos de komende 38 jaar kan recupereren. Gebeurt dat niet, dan blijft de CO₂-balans ook na 38 jaar negatief.

Kris De Decker is oprichter van *Lowtech magazine*. Elk nummer geeft hij ons feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

Ja Natuurlijk

Van 16 maart t/m 16 augustus 2013 in GEM/Fotomuseum Den Haag. Kijk voor lezingen, debatten en workshops: www.ja-natuurlijk.com. Er is een uitgebreide, zeer lezenswaardige publicatie met bijdragen van o.a. Vandana Shiva, Tim Flannery, Timothy Morton of Donna Haraway. Volg ook het social media-project *Flora en Fauna* van kunstenaar Sjaak Langenberg en vormgeefster Rosé de Beer waarin zestien biologen, filosofen en schrijvers ieder twee weken facebooken of twitteren vanuit het perspectief van een dier of object (van mug tot stofzuiger tot het rhinovirus). www.facebook.com/ForaEnFauna of [#fora_en_fauna](https://twitter.com/fora_en_fauna).

→ de bewoners daar betekenen.” Zaretsky is een van de sprekers op het *Ja Natuurlijk*-symposium BioSolar Cells op 19 maart over de vraag: als we ons door de natuur laten inspireren bij het ontwerpen van kunstmatige systemen, hoe ver kunnen we dan gaan?

Sociale rechtvaardigheid

Verschillende werken laten zien dat ecologische en sociale rechtvaardigheid met elkaar verweven zijn, een belangrijke boodschap van *Ja Natuurlijk*. Zoals bij Sjim Hendrix. Als kok-kunstenaar maakt hij al heel lang gebruik van gevonden voedsel en eten dat over is. “Brandnetels, zeemeeuwen of waterkonijnen, duiven die sneuvelen in botsing met een vliegtuig”, somt Gevers op. “Hendrix laat zien dat we legaal van alles eten waarvan we van de herkomst niet weten, terwijl hij ongelofelijk veel moeite moet doen om eten, waarvan hij precies weet wat het is en

waar het vandaan komt, legaal te maken. Hij weet tot in detail wat de voordelen of eventuele risico's zijn. Van voedsel uit de supermarkt, met vaak zeer ondoorzichtige productieketens, weten we dat in de verste verte niet.” Tegelijk wil Hendrix in *Küche der Armen*, een restaurant in het duinbos vlakbij het museum (*Ja Natuurlijk* treedt nadrukkelijk buiten de museummuren), zowel de welgestelden als de armlastigen ontvangen. Bezoekers kunnen er tegen betaling eten met mensen die via voedselbanken en daklozenopvang worden uitgenodigd. Zij betalen niets.

Zelf beleven

Waar veel kunst je indirect met een andere bril laat kijken, doet Superflex dat letterlijk. Tijdens de Klimaatconferentie in Kopenhagen kon je in een hypnosessie als kakkerlak de klimaatverandering ondergaan. “Met een

acteur en in kakkerlakkenpak kunnen bezoekers in het Museon, een van onze partners, de mens beter leren kennen. Aanvankelijk is die helemaal geweldig, maar dat verandert als de mens van een vuurtje stoken naar bijvoorbeeld het uitvinden van de atoombom gaat. Met veel humor kun je zo met enige afstand naar de mensheid kijken.” *Ja Natuurlijk* heeft een enorm aantal partnerschappen, van universiteiten tot maatschappelijke organisaties. Voor het werk *Afvalhelden* van het Filippijnse kunstenaarsduo Aquilizan zijn scholen, kunstverenigingen en werkplaatsen benaderd om de enorme museumvijver van 90 bij 30 meter te vullen met talismannen. Gevers: “Overal ter wereld worden bossen gekapt, worden dieren en biodiversiteit bedreigd, het water vervuild. Een paar plekken, waar nog oude tradities zijn en oudere verhalen leven – vaak gekoppeld aan objecten – blijven gevrijwaard. Het voorstel van Aquilizan: laten we met zijn allen nieuwe verhalen bedenken of oude oppoetsen en daar fetisjes of talismannen bij maken. Om ons eraan te herinneren dat we anders met de natuur moeten omgaan.” □

“Er zijn fantastische dingen mogelijk als je met de natuur samenwerkt”

Milieustrijd in Nigeria

Ten strijde trekken voor een schone leefomgeving en betere omstandigheden voor de bevolking. Hoe gaat dat, in een land dat op milieugebied veel weg heeft van nachtmerrie? Op de achterbank bij Environmental Rights Action, de Nigeriaanse zusterorganisatie van Milieudefensie. Tekst en beeld Marten van Dijk

Nigeria is het slechtste jongetje van de klas, als het aankomt op milieuproblemen. Het West-Afrikaanse land staat er desastreus voor, en niet alleen vanwege de effecten die gepaard gaan met de massale oliewinning uit de rijke bodem waar het land vooral mee geassocieerd wordt. Verontrustende cijfers doen de wenkbrauwen fronsen: de hoogste ontbossingsnelheid ter wereld, enorme uitstoot van broeikasgassen, erbarmelijke sanitaire voorzieningen en een rap groeiende bevolking, in wat toch al het dichtstbevolkte land van Afrika is.

“Begin jaren negentig waren in Nigeria al diverse burgerrechtenbewegingen actief, maar over de milieuproblemen in dit land werd simpelweg niet gesproken.” Ik zit in de auto met Chima Williams uit Benin, op weg naar één van de vervuilde gebieden in de Nigerdelta.

Chima, advocaat van beroep en betrokken bij Environmental Rights Action (ERA) als projectleider en hoofd juridische zaken, ver-

telt uit welke hiaat het initiatief voor de beweging voortkwam. “Goede leefomstandigheden zijn onlosmakelijk verbonden met mensenrechten. In derdewereldlanden als Nigeria zijn het altijd vrouwen en kinderen die de klappen opvangen, omdat zij de zwakere in de samenleving zijn.” Zijn stelling wordt ondersteund door cijfers uit een rapport van de Verenigde Naties, waaruit blijkt dat de levensverwachting in Nigeria minder is dan vijftig jaar.

Afval

Ik neem met eigen ogen waar dat de leefomstandigheden inderdaad beneden peil zijn. Kinderen zwemmen tussen olievlekken in de aangetaste kreken. Vrouwen en mannen wassen zich aan de oevers, doen er hun behoefte en ontdoen zich van afval en etensresten. In de stad ligt overal troep op straat: plastic zakken, flesjes, kleding, luiers. Achterloos weggegooid in de openbare ruimte. De weee geur van verrotting en viezigheid prikt in mijn neus. De slogan ‘een beter milieu begint bij jezelf’ is niet in Nigeria bedacht. Het lijkt niemand te deren, het vuil is onder-

deel van het landschap en het dagelijks leven in en buiten de stad.

Chima wijst naar de bergen afval langs de weg. “Deze rommel is onderdeel van het probleem, maar mensen zijn in staat dat uit eigen beweging op te lossen, het is een kwestie van mentaliteit.”

Dat geldt niet voor andere problemen, waar individueel handelen geen effect heeft. Zoals bijvoorbeeld de olieproblemen en het affakelen van gas. “Die hebben grote gevolgen voor de bevolking, en deze problemen zijn typisch voor Nigeria. De rijkdom van onze bodem trekt veel vervuilende multinationals.”

Rechtszaak Shell

ERA, opgericht in 1993 met vrijwilligers met expertise op allerlei gebieden als leden, wil de problematiek van twee kanten te lijf gaan. “Door te mobiliseren en onderwijzen. We kunnen het niet alleen bestrijden, er is in dit land een grote omslag nodig. Gelukkig hebben we veel steun onder de bevolking. Aan de andere kant zitten we aan tafel met vertegenwoordigers van de overheid, de

beleidsmakers, en de industriële spelers. De grootste problemen liggen bij de regering van dit land, het ontbreekt de overheid aan politieke wil om haar verantwoordelijkheid te nemen en besluitvaardig te handelen.”

De rechtszaak tegen Shell in Den Haag, waarvan de uitkomst tijdens mijn bezoek nog niet bekend is, ziet Chima als een mijlpaal. In de zaak willen vier Nigeriaanse boeren met drie afzonderlijke casa – gesteund door ERA en Milieudefensie – voor de rechter in het thuisland van de multinational afdwingen dat het concern de schade opruimt die is veroorzaakt door lekkages aan pijpleidingen.

“Een positieve uitkomst zal Shell mogelijk bewegen zijn stijl en houding in Nigeria te veranderen. Maar we hopen vooral dat het druk zal zetten op de overheid om haar verantwoordelijkheden na te leven, door er op toe te zien dat bestaande regelgeving wordt uitgevoerd. Die wordt nu met voeten getreden.”

ERA richt zich, behalve de intensieve campagnes als *watchdog* ten opzichte van de praktijken van de oliemaatschappijen, tegen de kap van rijke bosgebieden, vervuiling van

drinkwater, en bijvoorbeeld ook tegen de tabakslobby. “Maar we promoten ook milieuvriendelijke activiteiten en initiatieven in de gemeenschappen. Het grootste deel van de bevolking in Nigeria leeft van het land en het water, de gezondheid van het leefklimaat is dus cruciaal voor hun overlevingskansen. Het is ook van belang dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid daarin nemen.”

Het is aan de regering om het goede voorbeeld te geven. “Het is niet de verantwoordelijkheid van een multinational als Shell of Pall Mall om voor de bevolking te zorgen. Zij hebben zich gewoon aan internationaal geldende regels te houden.” Als ze daar niet aan gehouden worden, door de regering of door de rechter, valt hen slechts in moreel opzicht wat te verwijten, redeneert Chima. Toch ziet Chima ook een rol voor de buitenlandse bedrijven: “Goodwill kun je makkelijk afdwingen. Als de mensen om je heen blij met je zijn, gaat niemand de strijd met je aan. Je komt hier om de grondstoffen uit onze bodem te halen. Als je ook wat terug geeft, word je op handen gedragen. Dat lijken veel bedrijven niet te beseffen. Ze

Ikarama – Alagoa Morris van ERA bepaalt met een gps-meter de coördinaten van een stuk bos dat is afgebrand als gevolg van het aansteken van olie: “Hier groeit niks meer.”

wijzen vol verontwaardiging op de sabotage die wordt gepleegd op hun pijpleidingen en de aanvallen op hun voorzieningen van rebellen in de Nigerdelta, maar ze lijken zich niet af te vragen waar de woede bij deze mensen vandaan komt.”

Volgens Chima zouden multinationals er goed aan doen de inwoners van het gastland als hun aandeelhouders te behandelen. “Als zij hun activiteiten doen met een menselijk gezicht, met waardigheid, krijgen ze er respect voor terug.”

Veldwerk

In de loop der jaren is ERA in Nigeria een begrip geworden onder de bevolking. “We krijgen telefoontjes van individuen en groepen, die met problemen zitten die ze onder de aandacht willen brengen. *This issue: you call ERA*. We volgen individuele verzoeken uit gemeenschappen op, ik heb contact met advocaten, onderzoekers, media, ik bereid trainingsprogramma’s voor en organiseer →

“De grootste problemen liggen bij de regering van dit land”

→ bijeenkomsten. ERA brengt experts op allerlei gebieden bij elkaar aan tafel, om problemen te bespreken en een aanpak te bepalen. Zo kunnen we naar buiten treden met een standpunt, waarmee we het debat willen beïnvloeden.”

Ook veldwerk is daarbij van belang. Alagoa Morris, voor ERA gestationeerd in Yenegoa in de staat Bayelsa, gaat gewapend met een camera mee tijdens een bezoek aan het door een olielek vervuilde dorpje Ikarama. Hij houdt stil op een open plek in het regenwoud, vlakbij een plek waar in 2008 verontreiniging is ontstaan. “Dit is nieuw. Hebben Shell-contractanten dit gedaan?” Zwartgeblakerde boomstammen zijn stille getuigen van een brand die hier gewoed heeft. “De gelekte olie is door Shell aangestoken. Een goedkope manier van opruimen, maar niet effectief, en zoals je ziet destructief voor de omgeving.”

Alagoa houdt zijn camera met gestrekte arm

voor zijn gezicht en richt de lens op zichzelf. “Wat je hier ziet zijn de gevolgen van een brand. Het vuur van de aangestoken olie op het meer sloeg over naar dit stuk bos.”

Alagoa vraagt chieff Luke Ogbonna, eigenaar van de vernietigde visvijvers, naar het aantal *economic trees* – rijpe bomen die door hun vruchten een vastgestelde waarde vertegenwoordigen – die in het platgebrande stuk bos groeiden. “Hier groeit nu niks meer... *Alagoa Morris, reporting for ERA.*” Nadat hij zijn camera heeft opgeborgen, haalt hij een gps-meter te voorschijn. “Het is belangrijk dat ik dit registreer. Het kan later dienen als bewijs, en we gebruiken het om de buitenwereld te laten zien wat er speelt.”

Burgerjournalistiek

De media zijn een belangrijk instrument voor ERA. Kentebe Ebi uit Port Harcourt, projectleider energie en klimaatsverandering, heeft elke maand wel een cameraploeg

op bezoek. Werken is niet altijd gemakkelijk, zowel voor journalisten als voor de medewerkers van ERA, zo blijkt ook tijdens mijn bezoek.

Onderweg naar de gemeenschappen die Shell dagen in Den Haag kan ik tot mijn frustratie geen foto's nemen van borden die waarschuwen voor *high pressure pipelines* en affakkelininstallaties aan de horizon, die gewoon vanuit de auto te zien zijn. Ken vindt het geen goed idee om hier te stoppen. Buiten de gebieden waar mijn komst officieel is aangekondigd en goedgekeurd, is het simpelweg niet veilig. “Met je huidskleur en je camera trek je van iedereen de aandacht. Het maakt ze niet uit of je een olieman bent of een journalist. Je bent hun *ticket to paradise*. Ze zullen je lastigvallen en ons om geld vragen. Of erger.”

Tijdens mijn verblijf wordt in het hotel in Port Harcourt een bijeenkomst gehouden om inwoners uit de gemeenschappen in de Nigerdelta te trainen in burgerjournalistiek. “Iedereen heeft tegenwoordig een mobiele telefoon waarmee ze alles kunnen opnemen. We sporen burgers aan dat te gebruiken, om te rapporteren wat zich afspeelt. We leggen ze uit wat ze moeten doen en hoe ze de media kunnen vinden.” Ken noemt het een succes: “Veel media maken er al gebruik van. Nieuws komt zo veel eerder aan het licht. Dit initiatief draagt bij aan de oplossing van de problemen. Ook hierdoor gaan multinationals begrijpen dat ze niet zomaar alles kunnen flikken.”

“Maar we zijn er nog lang niet”, blikt Chima vooruit. “Ik denk niet dat de mensen die op dit moment aan de knoppen zitten in Nigeria de gevolgen van de natuur- en milieuproblemen waar het land mee te maken heeft goed begrijpen. Daardoor liggen we ver achter, op de weg naar een schoon en gezond klimaat.” □

Ikot Ada Udo – Friday Alfred Akpan (L), aanklager in de zaak van Milieudéfense in Den Haag, zit in de auto naast Chima Williams van ERA, tijdens een bezoek aan de vervuilde gebieden in zijn gemeenschap Ikot Ada Udo.

“Het zijn altijd de vrouwen en kinderen die de klappen opvangen”

Matthijs Lievaart, 26
Muzikant (violist), oprichter clubvan90
Promoot 90 als ideale snelheid

Hoe kwam je op de clubvan90? “Natuur, milieu en duurzaamheid waren altijd mijn passie, maar de geest kwam echt uit de fles nadat ik een berg zeeafval op het strand bouwde en er een bordje bij plaatste met de tekst ‘Doe mee, verlos de zee!’. Het idee sloeg enorm aan, want mensen gingen ook opruimen. Inmiddels staan er jutbakken langs de hele kust. Wat ik ervan heb geleerd: je moet gewoon zelf beginnen en dat zichtbaar maken. Dat inspireerde me tot de clubvan90.”

Eurekamoment? “Ik las dat luchtweerstand exponentieel werkt: twee keer zo snel betekent meer dan vier keer zoveel verbruik. De meest gunstige snelheid wat betreft verbruik bleek iets boven de 90 te liggen. Ik ben 90 gaan rijden en het scheelde inderdaad een slok op een borrel. Het werkt nog rustgevend ook. Ik dacht: als iedereen dit doet besparen we een gigantische hoeveelheid brandstof- en CO2-uitstoot. Om dat idee zichtbaar te maken heb ik met een vriend een sticker ontworpen en een site waar je die kunt bestellen: www.clubvan90.nl. Overigens moet de teller iets van 95 aangeven als je echt 90 wil rijden. Ze wijken altijd af.”

Veel respons? “Ruim duizend mensen hebben de sticker besteld. Iemand mailde me dat hij door mij 90 ging rijden en in een jaar meer dan duizend euro had bespaard. Hij wilde nu toch graag een sticker. Belangrijk vind ik waar die sticker voor staat: dat je samen een groot maatschappelijk probleem wilt oplossen en dat ook wil uitdragen.”

Geen auto een optie? “Idealiter doe ik het zonder, maar hier in Goeree-Overflakkee vind ik het openbaar vervoer vaak onpraktisch. Automobilitéit is niet per se slecht, nog wel vervuילend. Het grappige is dat 90 de ideale luchtweerstandssnelheid is, ongeacht de energiebron. Dus als we straks elektrisch rijden, hebben we de grootste actie-radius als we 90 rijden.”

“90 is ideaal, ongeacht de energiebron”

Vlaggen voor FLEGT

Vanaf 3 maart is illegaal gekapt hout in de Europese Unie verboden, dankzij de Europese houtverordening FLEGT. Reden voor een feestje. Maar controle in de landen van herkomst blijft moeilijk. Ook in de EU wordt lang niet al het hout gecontroleerd. Tekst Han van de Wiel Beeld Bas Jongerius

De vlag uit op 3 maart? Nou, dat gaat Saskia Ozinga een tikkeltje te ver. “Maar 25 jaar geleden zou ik wel getekend hebben voor de Europese houtverordening, die de import van illegaal gekapt hout en houtproducten aan banden legt.” Ozinga stond een kwart eeuw geleden aan de wieg van de eerste regenwoudcampagne van Milieudefensie en leidt sinds 1995 de Europese bossenorganisatie FERN. Op 3 maart wordt in alle EU-lidstaten de Europese houtverordening van kracht. De verordening verbiedt illegaal hout op de Europese markt. Het is het voorlopige sluitstuk van het Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT), het EU-actieplan uit 2003 om de illegale houtkap aan te pakken in de productie- én consumptielanden. Een overwinning voor Milieudefensie, Friends of the Earth Europe en andere milieuorganisaties die hier jarenlang voor hebben gevochten. Ozinga: “Zonder wetgeving is er niets te beginnen tegen illegaal hout. Je moet het probleem aanpakken in de landen van oorsprong, waar corruptie en niet erkende landrechten de basis van de ellende zijn. Tegelijkertijd moet je de import en consumptie van illegaal hout aanpak-

ken.” FLEGT is dat tweesnijdende zwaard. Sinds 2003 praat de EU met productielanden over manieren om de houtkap aantoonbaar ‘legaal’ te maken. Ze moeten daarvoor het bosbeheer in overeenstemming brengen met hun eigen (op papier vaak prachtige) boswetgeving en dat onafhankelijk laten controleren. Voorwaarde is ook dat alle belanghebbenden een stem in het proces moeten krijgen. De EU helpt de productielanden in ruil bij het verbeteren van hun bosbeheer. Voor alle duidelijkheid: legaal hout is niet hetzelfde als duurzaam hout. Legaal hout is gekapt en verhandeld volgens de geldende wet- en regelgeving van het land van herkomst. Het land ziet daar zelf op toe. Legaal hout krijgt een exportvergunning voor de EU. Legaal geproduceerd hout zegt meestal niets over het bosbeheer en de omgang met de lokale bevolking en de arbeiders. Daarover is alleen met aantoonbaar duurzaam hout duidelijkheid. De onderhandelingen tussen de EU en een houtproducerend land kunnen uitmonden in een Voluntary Partnership Agreement (VPA), een bilateraal akkoord om het probleem van de illegale kap aan te pakken middels een vrijwillig licentiesysteem voor hout. Het voordeel voor een productieland

met een VPA is dat het al zijn hout zonder meer kan afzetten in de Europese Unie. Tot nu toe zijn met zes landen verdragen afgesloten, een stuk of vijftien staan in de rij, maar nog geen enkel land heeft zo'n akkoord geratificeerd. Het zal dus nog wel even duren voor het eerste door de EU gecontroleerd legale hout op de Europese markt komt.

Tastbaar

Alle ogen zijn nu gericht op de Europese lidstaten: hoe gaan zij de nieuwe wetgeving controleren. Maar in de productielanden zijn de gevolgen van deze akkoorden vaak veel ingrijpender. Het zijn meestal zeer corrupte landen, die extreem veel illegaal hout kappen en exporteren. Die moeten hun zaakjes nu op orde brengen. Dat leidt tot verrassende resultaten.

In Afrika is de verbazing en het enthousiasme van maatschappelijke organisaties over de VPA-overeenkomsten bijna tastbaar. Meestal voor het eerst in de geschiedenis zitten vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, en in een enkel geval zelfs bosgemeenschappen zelf, aan tafel met regeringsfunctionarissen om reële problemen te bespreken. Voorwaarde van de EU is immers dat de landrechten van gemarginaliseerde rurale gemeenschappen en inheemse →

Van links naar rechts:
Houtkap op een FSC-gecertificeerd boskapgebied in het Indonesische deel van Borneo. WNF-rangers patrouilleren bij een gecertificeerd bosgebied bij Bordamur in Gabon, West-Afrika. Een particulier heeft hout gekapt in Vietnam. Deze houtkap is nauwelijks te controleren. Hout in de Douala-haven in Kameroen wacht op transport. Vanuit deze haven wordt veel illegaal hardhout verscheept. FSC-hout bij houthandel Van Dam in Bunnik

“Dankzij FLEGT zijn er wel revolutionaire processen aan de gang die veel verder gaan dan we ooit durfden hopen”

Saskia Ozingan van de Europese bossenorganisatie FERN

→ volken moeten worden versterkt, door middel van een proces met alle belanghebbenden.

Roch Euloge N’Zobo, van de mensenrechtenorganisatie OCDH in de Democratische Republiek Congo (DRC), nam deel aan de onderhandelingen in zijn land. “Voeger reageerde we alleen ad hoc – en meestal te laat – op plannen van de regering. We hadden geen idee hoe we het anders konden doen. Nooit spraken we met vertegenwoordigers van de regering. Dankzij de onderhandelingen, en de steun die we daarbij kregen van de EU, hebben we voor het eerst op een gelijkwaardige manier met de regering gepraat.”

In Congo-Brazaville hebben de onderhandelingen er onder meer toe geleid dat volledig gemarginaliseerde inheemse volken, waaronder de Baka (pygmeeën), toegang tot

onderwijs en medische zorg krijgen. De regeringen van Ghana en Liberia schorten tijdens de VPA-implementatie alle controversiële kapvergunningen op. In Indonesië is de onafhankelijke controle op de houtkap bewust niet in handen van een corrupte overheidsinstantie gegeven. Dit werk wordt gedaan door een groot civiel netwerk (JPIK), wat overigens niet meevalt in een ‘land’ van elfduizend eilanden en sterke politieke invloed van de honderden districten. Abu Meridian, coördinator van JPIK, ziet geen donkere wolken aan de lucht. “We werken met plaatselijke mensen en inheemse volken. Ze weten precies wat er gebeurt in de bossen. Ze horen en zien alles.”

Tergend traag

Het gaat te ver om de VPA-overeenkomsten te idealiseren. Nog geen enkel land heeft een

VPA geratificeerd, omdat er veel tegenkrachten aan het werk zijn, zegt Saskia Ozinga van bossenorganisatie FERN. “De vraag is of de lokale corruptie en andere destructieve krachten doorbroken kunnen worden door lokale ngo’s een stem te geven en door onafhankelijke controle, bijvoorbeeld door de media. Dankzij de VPA’s zijn er wel revolutionaire processen aan de gang die veel verder gaan dan we ooit durfden hopen. Het is heel mooi om te zien hoe lokale organisaties in snel tempo emanciperen. In sommige landen, zoals de Centraal-Afrikaanse Republiek, was er bijna niets. En als je nu kijkt...”

De vergelijking van de VPA’s met een Echternachprocessie dringt zich daarom op: drie stappen voor-, twee achteruit. In de meeste landen verloopt het onderhandelingsproces tergend traag en is er veel massage nodig om het aan de gang te

houden. Multistakeholderprocessen zijn voor de meeste maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheden geen alledaagse kost.

In de studie Forests Stands, voor FERN, concludeert de Britse wetenschapsjournalist Fred Pearce dat het VPA-proces “niet perfect” is. “Voor de meeste landen is het tekenen van een VPA-akkoord slechts het begin van een veel langer en complexer proces van invoering (van de afspraken).” Maar, voegt hij er aan toe, “het zijn juridisch bindende handelsovereenkomsten die tot stand zijn gekomen na uitgebreide consultatie van alle belanghebbenden. Het zou mooi zijn als andere handelsovereenkomsten op dezelfde manier tot stand zouden komen!”

Lachende derde

Criticasters zijn bang dat de Europese houtverordening nog geen deuk in een pakje boter kan slaan. Ze wijzen erop dat de Europese markt voor tropisch hardhout klein is en dat China als lachende derde er met de buit vandoor gaat.

Vincent van den Berk van het European Forest Institute betwijfelt dat. Niet alleen de EU doet illegaal hout in de ban, grote markten als Australië en de Verenigde Staten ken-

nen vergelijkbare wetten. Ook Japan, een belangrijke importeur, is bezig illegaal hout aan banden te leggen. En China, met zijn grote houtverwerkende industrie, “dreigt met een groot probleem opgezadeld te worden: de houtproducten die het land exporteert zijn momenteel niet traceerbaar.” En mogen dus niet op de Europese markt. Van den Berks instituut heeft een dependance geopend in Peking, en praat met de Chinese overheid over de gevolgen van de Europese houtwetgeving.

Ook over het handhaven van de Europese houtverordening bestaat de nodige scepsis. Want “het blijft goed mogelijk de boel te bedotten”, aldus Ramon Bus manager Inkoop bij houthandel Koninklijke Jongeneel. Het is eenvoudig illegaal hout of houten producten te importeren in Europa, ook als de houtverordening van kracht is, meent Bus. Zuid-Europa is bijvoorbeeld een beruchte zwakke plek. De Grieken hebben wel iets anders aan hun hoofd dan te controleren of een partij hout illegaal is. En als het hout eenmaal door de douane is, kan het overal in de EU worden verhandeld en toegepast. Bus: “Het is een zorgelijke situatie, waar we de overheid op hebben gewezen.”

De kans dat de houtverordening de eerste

jaren een papieren tijger blijft, is niet denkbeeldig. Een groot aantal EU-lidstaten heeft zijn zaakjes niet op orde. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, belast met toezicht op naleving van de houtverordening in Nederland, spreekt sussende woorden: het eerste jaar wordt een leerjaar, waarbij wordt gezocht naar oplossingen in plaats van naar overtredingen.

Interpol

Toch zijn er genoeg redenen om direct hard op te treden. Recent promotieonderzoek van de Vlaamse criminologe Lieselot Bisschop aan de Universiteit Gent laat zien dat de haven van Antwerpen, die met name van belang is voor de invoer van tropisch hout uit West-Afrika en centraal Afrika, de controle op illegale houtstromen niet aanpakt. Volgens Bisschop is de haven een internationale hub voor illegaal tropisch hout vanwege zijn ‘flexibele beleid’. Zo heeft de Antwerpse douane de afgelopen vijf jaar geen enkele overtreding op de CITES-wetgeving (bedreigde soorten) gerapporteerd. Deze ‘score’ is opmerkelijk in het licht van de omvang van de illegale houthandel wereldwijd, die door Interpol wordt geschat op 15 tot 30 procent. In sommige productie-

“Dankzij de onderhandelingen en de steun van de EU, hebben we voor het eerst op een gelijkwaardige manier met de regering gepraat” Roch Euloge N’Zobo, mensenrechtenorganisatie OCDH in DR Congo

→ landen wordt volgens de Wereldbank maar liefst 90 procent illegaal gekapt.

Bisschop citeert anoniem een ambtenaar over de werkwijze van houtsmokkelaars. "Het is naïef om te veronderstellen dat de illegale houtsoort Afrosmosia direct van West-Afrika naar de EU gaat. (...) Het hout gaat eerst naar Brazilië, blijft daar een paar jaar, ondergaat een bewerking en wordt verscheept naar Europa. Ze weten dat ons alarm niet afgaat als deze houtsoort uit Brazilië komt." Volgens Bisschop werd gedurende haar onderzoek 0 tot 1 procent van alle schepen in de Antwerpse haven gecontroleerd. In alle gevallen ging het om controles van documenten.

Ook Nederland loopt niet over van dadendrang. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) houdt vanaf 3 maart toezicht op naleving van de houtverordening, maar krijgt daarvoor geen extra mensen en budget. In antwoord op vragen schrijft woordvoerder Tjitte Mastenbroek van de NVWA dat de inspecties 'systeemgebaseerd' zullen zijn. "Geen zendingen- of partijeninspectie. (...) Het toezicht van de NVWA is risicogebaseerd. Uitgangspunt is vertrouwen, tenzij... In sectoren waar de naleving hoog is zal de toezichtslast dus afnemen, in sectoren waar de naleving laag is zal meer toezicht plaatsvinden."

Onlangs zei Meriam Wortel van de NVWA dat er in 2013 'nog niet keihard' wordt ingegrepen. In het blad *Houtwereld*: "We nemen eerst iedereen mee de nieuwe wetgeving in (...) Ik ga er namelijk van uit dat 99 procent van de Nederlandse importeurs niet doelbewust de wet wil overtreden."

Mission impossible

Iedereen die hout (maar ook houten producten, plaatmateriaal, papier, bamboe, etc.) in de EU importeert, van Ikea tot houthandel Jongeneel, van Kluwer tot Xenos, valt onder

moeten vanaf 3 maart een stelsel van zorgvuldigheidseisen (due diligence systeem) hebben voor al hun houtstromen: informatie bijhouden over de herkomst, soort en hoeveelheid van het hout, een beoordeling maken van het risico dat het hout illegaal is gekapt en maatregelen nemen bij een hoog risico.

Het is een *mission impossible*, zegt Ramon Bus van Jongeneel. "Niet alleen wat betreft het toezicht door de Voedsel- en Warenautoriteit, ook voor een bedrijf als Jongeneel. Als marktdeelnemer moet je elk stukje hout kunnen traceren tot en met de klant. Stel, je hebt multiplex uit Gabon, dat je gaat frezen en gronden. Hoe wil je dat traceerbaar houden tot en met de klant?"

Jongeneel heeft zijn stelsel van zorgvuldigheidseisen op tijd in orde, stelt Bus, en de meeste andere bedrijven ook. "We hebben een complete gapanalyse gemaakt om te achterhalen waar de gaten zitten in de certificeringssystemen die we gebruiken, voornamelijk FSC en PEFC. Met die analyse zijn onze inkopers naar onze leveranciers gegaan, om die gaten te dichten. Hun

Tussen het FSC-keurmerk en de voorwaarden van de Europese houtverordening zitten grote overeenkomsten. Toch worden FSC-producten niet automatisch geacht te voldoen aan de verordening, dus moeten ook importeurs van FSC-producten voldoen aan het stelsel van zorgvuldigheidseisen. Logisch, want FSC is een vrijwillig marktinstrument en heeft geen kracht van wet.

Bovendien zit er licht tussen het FSC-keurmerk en de houtverordening, die deels zijn terug te voeren op het verschil tussen legaal en duurzaam hout. Een van de belangrijkste punten is dat het FSC-systeem de importeurs niet automatisch voorziet van informatie over de gebruikelijke naam van een boom/houtsoort of, bij twijfel over de handelsnaam, de wetenschappelijke naam. Ook meldt FSC niet het land waar het hout geogst werd, de regio waar vandaan het hout komt en de bosbeheereenheid. De Europese houtverordening wil dat importeurs die informatie beschikbaar hebben.

FSC is bezig de gaten te dichten. FSC werkt aan "enkele aanpassingen in haar systeem middels een Online Claims Platform, dat informatie bevat over de houtsoort en de herkomst."

de nieuwe wet. Naar schatting betreft het in Nederland vijfduizend importeurs. Zij

rapportages druppelen nu binnen. Vervolgens kijken onze juristen er naar en is het systeem klaar."

Rotte appels

De rotte appels onder de leveranciers heeft Jongeneel er jaren geleden al uit gehaald. De eerste vanaf 2003, na de publicatie *De Vieze Vijf* van Milieudefensie, over grote Nederlandse bedrijven die betrokken zijn bij milieuproblemen in het buitenland of die voornemens zijn in een project te stappen dat tot milieuschade zal leiden. "Daar werd ook Jongeneel in genoemd. We bleken een aantal leveranciers minder goed te kennen dan we dachten. En paar jaar geleden hebben we afscheid genomen van enkele Chinese multiplexleveranciers. Zij leverden Okoumé-multiplex. Okoumé is een Afrikaanse houtsoort, maar uit onze eigen detectieproeven bleek het multiplex ook houtsoorten te bevatten uit Azië en Latijns-Amerika." De Chinezen hadden dus zicht op hun leveranciers.

Jongeneel is klaar voor de houtverordening. "Wij hopen op een opschoning van de markt", zegt Bus. "Van ons mag de lat nog wel hoger, naar duurzaam hout in plaats van legaal hout. Het is een gemiste kans dat duurzaamheid niet in de nieuwe wet is opgenomen." □

"Het is een *mission impossible*. Als marktdeelnemer moet je elk stukje hout kunnen traceren tot en met de klant"

Ramon Bus van houthandel Jongeneel

Louis van den Heuvel, 37 (links, interview) en Marc Graetz, 51
Initiatiefnemer zOem, elektrisch deelvervoer,
www.zoem.org

Hoe is zOem ontstaan? "Op wereldreis kwam ik op het duurzame eiland Voro Voro terecht, bekend van Ben Keenes boek *Eiland gezocht*. Ik zag al die duurzame initiatieven om me heen en dacht: zoiets wil ik ook. Eenmaal thuis kwamen mijn liefde voor mobiliteit en autootjes en voor sociaal contact samen in een autodeelstelsel voor elektrische auto's. In mijn ogen de meest duurzame oplossing als reizen met fiets of openbaar vervoer onhaalbaar is."

Hoe werkt het? "De gemiddelde auto staat nog steeds 96 procent van de tijd stil. Delen verkleint je 'footprint' en is voordeliger dan zelf bezitten. Wij bieden een platform aan waar bewoners of bedrijven, liefst in combinatie, samen elektrische auto's delen. Via de site of een app kunnen ze gemakkelijk een auto reserveren. Elke wijk heeft een beheerder die zich over de elektrische auto ontfermt en wellicht nieuwe mensen inspireert om lid te worden."

Veel animo? "zOem kost nu meer dan het opbrengt, maar mijn compagnon Marc Graetz en ik zijn tevreden want onze stichting wil laten zien dat je op een duurzamere manier met mobiliteit kunt omgaan die ook kostenbesparend is als je geen veelrijder bent (minder dan 5000 km/jaar)."

Wat bieden jullie? "Op dit moment staan er twee auto's in Den Bosch en één op Texel. Maar door een samenwerkingsverband met MyWheels hebben onze klanten wel toegang tot tweehonderd auto's. We willen verschillende soorten mobiliteit aanbieden: naast de standaard en een grotere wagen bijvoorbeeld ook een sportauto. Mensen hebben tenslotte verschillende behoeften. Later dit jaar willen we ook de goedkopere Twizy, een combi tussen auto en scooter, gaan aanbieden. En voor de echt lange afstanden is een benzine-auto van een van onze klanten te reserveren."

Toekomst? "We willen een voorbeeld zijn voor mensen in andere gemeenten of bedrijven. Het liefste begeleiden wij ze in het invoeren in hun eigen deelautosysteem."

"Auto's staan 96 procent van de tijd stil"

Het product milieustrijd

Is de 'groene economie' de oplossing voor het klimaatprobleem, of een methode van het kapitalisme om de milieucrisis te transformeren in brandstof voor een nieuwe periode van economische groei? Het laatste, moet je concluderen na het lezen van *De mythe van de groene economie* van de Leuvense wetenschappers en milieuactivisten Anneleen Kenis en Matthias Lievens.

De Franse cineast en situationist Guy Debord beschreef in 1967 in *De Spektakelmaatschappij* al hoe het kapitalisme niet alleen elke wens en verlangen, maar ook elk verzet weet om te zetten in een product dat vervolgens met veel winst wordt verkocht. In navolging van Debord's analyse is de opkomst van het neoliberalisme wel beschreven als een antwoord van het kapitalisme op het verzet van de hippies en andere protestbewegingen die fulmineerden tegen de beklemmende patriarchale machtsverhoudingen en pleitten voor meer vrijheid, ontplooiing en creativiteit. Met als gevolg dat we ons nu ook in onze vrije tijd creatief kapot consumeren. Vrijheid, blijheid, kassa!

De ecologische en sociale gevolgen van dit project zijn inmiddels bekend. Ook bij bedrijven en overheden die nu erkennen dat het anders moet en de mond vol hebben van de transitie naar een groene en duurzame economie. Maar Kenis en Lievens laten in dit helder geschreven en goed gedocumenteerde boek overtuigend zien dat die groene economie helemaal niet zoveel anders is. Strategieën en maatregelen zoals 'groene' productietechnieken, handel in emissierechten, certificering, of de Green Deal, blijven gevangen in de logica van het kapitalisme, van meer produceren om meer winst te maken. Het is een 'vermarketing' van de aarde en het groene gedachtegoed.

Een duurzame maatschappij vereist echter minder markt. Geen kwantitatieve groei van steeds meer producten maar een kwalitatieve groei van meer vrije tijd, meer cultuur, meer menselijke relaties, kortom meer kwaliteit van leven. Hoe deze omslag te realiseren weten de auteurs niet precies, hiervoor geven ze slechts enkele summieren aanzetten. De kracht van het boek zit vooral in de overtuigende kritiek op zowel het fossiele-brandstoffenkapitalisme als het concept van de groene economie, dat inmiddels ook door een aantal milieuorganisaties wordt omarmd.

Dat betekent niet dat deze milieuorganisaties, noch groene liberalen en 'verantwoorde ondernemers' nu de hoofdvijand zijn. Wel dat het noodzakelijk is een eigen strategie te ontwikkelen die naast ecologie ook democratie en sociale rechtvaardigheid omvat en breekt met het kapitalistische groeidenken. Alleen zo kunnen we voorkomen dat onze strijd voor het milieu als product aan ons verkocht gaat worden, terwijl de aarde steeds verder opwarmt.

Freek Kallenberg

De mythe van de groene economie. Valstrik, verzet en alternatieven. Anneleen Kenis & Matthias Lievens. Uitgeverij Jan van Arkel, 2012. Paperback, 336 pag's. ISBN 978-90-6224-523-9. Prijs €17,95

PUBLICATIES

Monetair ecosysteem

Sinds de financiële crisis ligt ons huidige geldsysteem steeds meer onder vuur. Het is inherent onduurzaam, maakt elke crisis erger dan nodig, stimuleert kortetermijndenken, vereist oneindige groei in een eindige wereld en concentreert de rijkdom bij een kleine elite. In *Geld en Duurzaamheid*, een rapport van de Club van Rome, wordt deze kritiek nog eens op een rijtje gezet.

Ook schetsen de auteurs aan de hand van talloze praktijkvoorbeelden een duurzaam monetair ecosysteem.

Geld en duurzaamheid. Van een falend geldsysteem naar een monetair ecosysteem. Bernard Lietaer e.a. Uitgeverij Jan van Arkel, 2012. 318 pag's. ISBN 978-90-6224-521-5. Prijs € 17,95.

Onstuitbare automobilititeit

In ons land wordt vooral het bezit en veel minder het gebruik van de auto belast. Hoewel er al sinds de jaren '60 van de vorige eeuw meerdere pogingen zijn gedaan om juist het gebruik te belasten, en zo de automobilititeit af te remmen is dit nog steeds niet gelukt. Waarom niet? Op deze vraag wil deze vuistdikke studie, waarop de auteur onlangs promoveerde, een antwoord geven. Centraal staat de 'onmacht' van het parlement ten aanzien van automobilititeit. Terwijl het ene na het andere politieke plan sneuvelde, rukte de auto verder op.

Politieke strijd om de automobilititeit. Maarten Smaal. Eburon 2012. 874 pag's. ISBN 978-90-5972-688-8. Prijs € 49,-.

Tuin vol leven

Als je een tuin vol beesten wil, moet het een wildernis zijn, toch? Nee, het kan ook anders. Dit boek laat zien hoe je je tuin zo geschikt mogelijk maakt voor insecten, vogels, zoogdieren en nog veel meer. Met kleurrijke hoofdstukken wordt je geleerd naar de tuin te kijken vanuit verschillende soorten, en hoe je met beplanting hun biotopen creëert. Stap voor stap leer je vijvers en nestkasten maken. Ook opritten, balkons, gazons en moestuinen komen langs. Met tuinkalender en 400 diervriendelijke planten. Het boek hoort bij de VARA-actie tuinreservaten.

Diervriendelijk tuinieren, Adrian Thomas. Tirion Natuur, 2012. 238 pag's. ISBN 978-90-5210-869-8. Prijs: €24,95.

FILM

Controverse over fracking

Fracking is in de VS onderwerp van verhitte discussies. In de staat New York verenigen beroemdheden als Lady Gaga, Salman Rushdie, Jeff Koons en Gwyneth Paltrow zich bijvoorbeeld in de actiegroep Artists Against Fracking. De meeste Nederlanders echter weten überhaupt niet van het bestaan van deze risicovolle gaswinningmethode. Wie weet verandert dat door *Promised Land*, een speelfilm van en met Matt Damon.

Dat hoopt in ieder geval Schaliegasvrij Nederland, een stichting die probeert te voorkomen dat fracking ook in Nederland gemeenplaats wordt; de VS lijkt door het fracken een van de grootste gasproducenten ter wereld te worden. Op dit moment ligt de Nederlandse besluitvorming stil, in afwachting van een onderzoek naar de mogelijke risico's en gevolgen in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Dat wordt half 2013 verwacht en in de tussentijd ziet Schaliegasvrij in *Promised Land* een kans om het onderwerp bij de Nederlandse burger onder de aandacht te brengen. Ook Milieudefensie gaat later dit jaar stevig campagne voeren. Want zo gauw er groen licht wordt gegeven, krijgen flink wat gemeenten op niet al te lange termijn met boringen te maken. Belanghebbenden als Energy in Depth, een lobbygroep voor olie- en gas, probeerden nog voor *Promised Land* in de VS uitkwam de publieke opinie te beïnvloeden door vooral op de voordelen van fracking te hameren. Een herhaling van de negatieve berichtenstroom die de documentaire *Gasland* tot gevolg had, moest koste wat kost voorkomen worden. Als poging tot damage control heeft datzelfde Energy in Depth als tegenhanger van *Gasland* nog de online film *Truthland* geproduceerd. Grappig genoeg zou *Promised Land* aanvankelijk gaan over windenergie. Duidelijk bewijs dat de makers met dit verhaal over een agressieve multinational die aast op de grond van een arme boerengemeenschap niet zozeer tegen fracking wilden ageren. Sterker, toen bleek dat de windenergiepraktijk te complex was, kwamen als alternatieven ook de winning van kolen en olie en de zalmvangst in Alaska voorbij. *Promised Land* gaat veel meer over het Amerikaanse platteland dat kampt met armoede en werkloosheid. Veel mensen daar zien de komst van welke producent dan ook vooral als een kans op werk. Aan de door Damon gespeelde Steve de eer om te wapperen met snel geld en de bevolking te overtuigen. Of weet een milieu-activist ze van de gevaren van fracking te overtuigen?

***Promised Land* draait vanaf 28/2 in de bioscopen Wendy Koops**

DVD/BLU-RAY

ACTIE
3 x dvd

24/7 Wild

Of het nou stropers zijn, hongerige rovers, gebrek aan voedsel of de ruige elementen, dieren hebben het in de eerste weken van hun leven vaak niet gemakkelijk. De serie *24/7 Wild*, een samenwerking van de BBC en National Geographic, toont tot in detail hoe pasgeboren zwarte beren in de bossen van Minnesota, jonge olifanten en leeuwenwelpjes in Kenia, een stokstaartje in de Kalahariwoestijn en pasgeboren makaken in Sri Lanka de gevaren waaraan ze worden blootgesteld weten te overleven. De bonusdocumentaire *Wild Mothers and Babies* laat de bijzondere, grappige en hartverwarmende eerste momenten uit het jonge leven van onder meer een leeuwje en een pasgeboren nijlpaard zien. **Maak kans op een dvd!** Schrijf naar redactie@downtoearth-magazine.nl of postbus 19199, 1000 GD Amsterdam, ovv '24/7 Wild' plus uw naam en adres.

INTERNET

Hoax: gentech vissensneakers

Duizenden fashionistas gingen ervoor: sneakers van genetisch gemodificeerd roggenleer met een door henzelf bedacht design. Vele anderen spraken hun afschuw uit, een groep dierenactivisten zou de bontgekleurde pijlstaartroggen hebben bevrijd. Het hele project blijkt een hoax, bedoeld om de discussie over onze consumptieve omgang met dieren en ethische vragen rond opkomende biotechnologieën aan te zwengelen. Kunstenaars Koert van Mensvoort, Ton Meijdam en Floris Kaayk legden alles vast in de film *The Rise and Fall of Rayfish Footwear*, die is geproduceerd door NextNature.net.

Zie www.nextnature.net/rayfish of www.youtu.be/BGV4wxHRDKo.

FESTIVALS

Voedsel & mensenrechten

In maart weer twee interessante filmfestivals: Movies That Matter en Food Film Festival. Het eerste festival biedt o.a. het indrukwekkende *Last Call at the Oasis*, een filmisch dossier over de wereldwijde dreiging van drinkwatertekorten waarover we in het oktobernummer vorig jaar al schreven. Verder de documentaire *Rafea Solar Mama* over de ongeschoolde Bedoeïen Rafea die in India een opleiding tot solar engineer volgt en *Tea or Electricity* over de aanleg van elektriciteit in een geïsoleerd Marokkaans dorpje in het Atlasgebergte. Het tweede festival biedt naast films ook debatten, lezingen en talkshows waarin actuele voedselvraagstukken aan de kaak worden gesteld, zoals een groot debat over genetische modificatie. Culinaire duizendpoot Alain Caron test voor de tweede keer in de K'EETQUIZ kinderen van 8 tot 11 jaar over hun kennis over voedsel.

Movies That Matter, 21 t/m 27 maart, Den Haag, www.moviesthatmatter.nl.

Food Film Festival, 22 t/m 24 maart, Amsterdam, www.foodfilmfestival.nl.

Feiten alstublieft

In mijn vorige column kwam de vraag aan de orde of het tijd is voor een Revolutie met Recht. Mijn conclusie: een revolutie gaat misschien wat ver; maar iedere overwinning is er één. Waar te beginnen?

Vraag een advocaat of adviseur op het gebied van omgevingsrecht wat de eerste vraag is, die je moet stellen als je juridisch wilt opkomen voor natuur en milieu. Er is een goede kans dat hij of zij zal antwoorden dat alles primair draait om het belanghebbende-begrip. Je moet op de een of andere manier rechtstreeks belanghebbende zijn. Anders blijft de juridische deur immers hoe dan ook gesloten. Als u geen belanghebbende bent, hoeft u er ook niet aan te beginnen.

Vraag een rechter op het gebied van omgevingsrecht wat de eerste vraag is. Hij of zij zal antwoorden dat het primair niet gaat om de belanghebbende-vraag, maar of de geldende termijn wel tijdig is/ wordt nagekomen. Ben je die milieuvriendelijke buurman die zich pas achter de oren krabt, wanneer er naast je een nieuw bedrijf wordt opgericht en men met de bouw al is begonnen? Dan ben je te laat. Jammer maar helaas. Ook al heb je nog zo'n gelijk.

Natuurlijk behoren deze vragen tot de meest relevante en er zijn al heel veel zaken op kapot gelopen. Ik zie deze vragen echter niet per se als de eerste. Als mij het dilemma werd voorgelegd, zou ik er een draai aan geven. Goed beschouwd is er niet één vraag, maar zijn er meerdere vragen die alle ex aequo als eerste gesteld moeten worden. Laten we zeggen, een vraag 1a, 1b, 1c enzovoort. De belanghebbende-vraag mag in dat geval 1c heten. Vraag 1b is de vraag naar de termijn. Maar dan toch wel in één adem met de allerbelangrijkste vraag 1a: "Waar hebben we het precies over?" En dan niet een beetje. Maar precies.

Het opbouwen van een dossier. Speurwerk naar de feiten. Boerenverstand – ook handig. Dat is waar alles begint. U meent dat bepaalde bomen niet gekapt mogen worden. Bijvoorbeeld omdat er zich jaarrond-beschermde vogelnesten in bevinden. Hoe weet u dat zo zeker? En hoe gaat u de gemeente daarvan overtuigen, wanneer zij juist een omgevingsvergunning voor kapwerkzaamheden willen afgeven?

Feiten, feiten, feiten. Dat is wat mij betreft dus vraag 1a. Zonder feiten kom je juridisch nergens.

Natuurlijk komt het belanghebbende-begrip op enig moment in mijn columns aan de orde. Maar eerst ga ik het hebben over feiten. Daarom de volgende keer: "Hoe vaak heeft u al gewobt?"

Mr. R. (Rogier) Hörchner is advocaat bij Hörchner Advocaten te Breda. Hij is gespecialiseerd in omgevingsrecht en strafrecht. Op Twitter is hij actief onder het pseudoniem @afvaladvocaat.

De Postcode Loterij helpt!

Milieudefensie is al sinds 1996 partner van de Nationale Postcode Loterij, de grootste goede doelen loterij van Nederland. Met steun van de deelnemers van de Postcode Loterij zet Milieudefensie zich o.a. in voor gezonde lucht in Nederland, zodat kinderen ook over 30 jaar gewoon op straat kunnen spelen.

Voor € 11,50 per lot speelt u al mee. Meld u aan via 0900-300 1500 (10 cpm) of ga naar www.postcodeloterij.nl Hartelijk dank voor uw deelname.

Adverteren in Down to Earth?

ADVIESBURO
CADEX

0111 643307 | info@cadex.nl | www.cadex.nl

8-13

Grafisch ontwerpers
[020] 400 40 81

www.8-13.nl

Plofkip in schijtland

'Een plofkip is dan misschien sneu, ze is tenminste goed voor het milieu'. Deze frame is door de lobby van de intensieve landbouw met succes aan de man gebracht. Gerespecteerde media zoals *Trouw*, zijn er ingetrapt en brengen het als feit: 'Een plofkip is wel 'goed' voor het milieu en scoort op dit punt beter dan haar biologische zus'. Gekker moet het niet worden. Orwelliaanse Newspeak: oorlog=vrede. De onmetelijke hoeveelheden stront die de honderd miljoen plof- en aanverwante kippen uitschijten als gevolg van hun voer waarvoor eerst het Amazonebos moest wijken en dat hier in ons poepkleine landje opgehoopt er voor zorgt dat er geen orchidee meer wil groeien: = goed voor het milieu. Want ja, de ontlasting van die plofkip wordt netjes opgevangen, anders dan dat van biologische kipjes die soms buiten poepen, de viespeukjes. Merel- en mussenpoep is dus ook een schande. Mooi dat de grutto, de leeuwerik en nu zelfs de Kievit aan het uitsterven zijn: kunnen ze tenminste niet meer hun milieuvriendelijke poepjes laten vallen.

Dat de in de stal opgevangen plofkippen gier daarmee niet van de aardbodem is verdwenen, wordt eventjes vergeten in de 'milieuvriendelijke plofkip-frame'. En dat niet zozeer mest een probleem is, maar de hoeveelheid. Dat in de biologische landbouw een minimum percentage voer van eigen bedrijf moet komen en er dus een ingebouwde rem zit op te veel mest produceren. Ach, u weet het allemaal al lang natuurlijk en hebt zich er ook over opgewonden. Maar waarom horen we er niemand over? Waar zijn onze woordvoerders? Wakker Dier horen we, maar waar zijn de milieuclubs gebleven? Stront aan de knikker, dus peper in de reet, jongens. Reuring maken, aanklagen, confronterende acties, spotjes. Niet voor onszelf, maar voor de grutto, de watersnip, de leeuwerik, de Kievit, die het momenteel afleggen tegen de 'milieuvriendelijke' plofkip in dit schijtland van ons.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Lekker Landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op www.michielbussink.nl

Broccoli-salade met geitenkaas dressing

Benodigheden

- 3 kleine broccolistronken of twee grote
- handvol zure augurkjes
- 3 eetlepels olijfolie
- scheutje room
- 1 vers geitenkaasje (van een buitenpoepende geit)
- 1 theelepel grove mosterd
- peper

Verdeel de broccoli in roosjes. Schil de stronken en snijdt in kleine stukjes. Stoom de broccoli beetgaar in een vergiet boven kokend water. Doe in een kom. Snipper de augurken en doe ze ook in de kom. Maak de olijfolie met de room warm in een steelpannetje. Zachtjes de geitenkaas daarin laten smelten. Roer er versgemalen peper door, de mosterd en eventueel een snufje zout. Hussel de geitenkaas-dressing door de broccoli.

Is die potgrond wel vega?

Verantwoorde potgrond, is dat het wel waard om geld aan uit te geven? Met potgrond en tuinaarde blijkt een heleboel mis, zo meldt *Vroege Vogels*. Om vocht vast te houden bevat het tuinturf. Dat is veen, en voor de winning daarvan wordt het Ierse landschap flink beschadigd. En er is meer: veel potgrond bevat dierlijk afval, zoals bloedmeel, verenmeel, beendermeel. De herkomst daarvan zul je niet op de zak vinden, en de kans is groot dat het uit de bio-industrie afkomstig is. Er is een producent die het anders doet: Kwekerij van Houtum, met hun Bio-Kultura producten. Biologische potgrond is te krijgen in zakken van 20 en 40 liter voor €4,50 en €7,50,-. Tuinaarde in 40 liter voor €6,50 en bemesting, 40 liter, voor €5,75. Alles ook te krijgen in big bags.

Voordelen: In deze grond zitten geen restproducten uit de slacht, maar cacaodoppen, vulkanisch steenmeel en dierlijke biologische mestcompost. Bevat ook geen veen.

Nadelen: De vervanging van veen, baltisch veenmos, is ook niet alles. Hiervoor wordt een oppervlakkigere laag afgegraven dan turf, maar echt duurzaam is het ook niet. Helaas, meldt Bio-Kultura, is er geen beter alternatief. Bovendien is deze potgrond eigenlijk roomser dan de paus; in de biologische landbouw wordt namelijk wel met diermeel gewerkt, omdat het een alternatief is voor kunstmest. Let op: ook niet alle biologische potgrond is er vrij van.

Boterhamtasje

Gespot bij een collega: een boterhamzakje gemaakt van... stof. De Baggie van Keep Leaf is een zakje van katoen met een nylon binnenkant en een sluiting van klittenband, om boterhammen in mee te nemen. De zakjes hebben leuke prints en zijn verkrijgbaar in de maten medium en large, voor €6,99/€7,99. Onder andere te vinden bij www.greenjump.nl.

Voordelen: Voorkomt gebruik van plastic zakjes. Is herbruikbaar en wasbaar in de machine en het bovenste rek van de vaatwasser. De binnenkant geeft geen plasticgeur af, en is vrij van lood, BPA en ftalaten. De zakjes worden eerlijk geproduceerd en daarbij wordt gewerkt aan een zo milieuvriendelijk mogelijk proces, zoals gifvrije verfstoffen.

Nadelen: Het katoen is nieuw, en niet biologisch, omdat dit voor een klein merk niet gemakkelijk verkrijgbaar is met een nylon binnenkant. Het zakje kan gerecycled worden, maar daarvoor moet je het terugsturen naar de producent in Canada. Deze heeft hierover geen informatie beschikbaar en het is ook niet duidelijk wat 'recyclen' betekent in het lastige geval van katoen met nylon.

Doe het zelf

Raamtuinieren

Na een paar maanden vorst, sneeuw en Hollands kwakkelweer, willen de handen wel weer eens in de aarde wroeten. Langzaam valt er ook wel weer wat te doen in de tuin, maar dat is vooral het opruimen van de wintertroep. En dat levert misschien wel een voldaan gevoel op, maar echt bevredigend voor de wroetbehoefte is het niet. Daarom hier nog een groen binnenproject: een raamtuin aanleggen. Om je groene vingers alvast de kost te geven. Er voor te zorgen dat je vanaf nu altijd kunt tuinieren. En, ook fijn, het hele jaar door uit eigen tuin kunt eten.

Elk (groot) raam is een potentiële raamtuin. Dus ook een raam op drie hoog achter. Een kleine webspeurtocht leert je dat er nogal wat varianten van raamtuinen zijn. Maar in (bijna) alle gevallen is het een vernuftig systeem van hangende planten en een pomp die de planten van water voorziet. Bij het aanleggen van zo'n tuin is wel enige handigheid geboden. Of in ieder geval een grote pré.

Grofweg werkt het als volgt: je hangt een aantal planten onder elkaar in potten waar aan de bovenkant water in en onderaan water uit kan. Een pomp pompt water door een buis naar de boven-

Nienke Oosterbaan – is auteur van *Fred & Wilma in de Vinexwijk* en geeft ons elk nummer een leuke tip om zelfvoorzienend te leven.

ste plant, het water sijpelt erdoor heen, loopt in de plant eronder en zo via alle planten druppelsgewijs terug naar het pompbassin onderin. Bereikt het water in het bassin een bepaalde hoogte, dan slaat de pomp aan om opnieuw water omhoog te pompen. Hoe je zoiets zelf maakt, lees je op www.raamtuin.nl. Op www.windowfarms.com. Of bij de online community our.windowfarms.org

Wat je zoal verbouwt voor je raam? Sla, doperwten, boerenkool, snijbiet, flespompoe, basilicum, munt, dille. Van alles dus. Zolang het maar geen wortelgroenten zijn of planten die flink de hoogte in gaan, zoals maïs.

Lijkt het je wel wat zo'n tuintje, maar moet je er niet aan denken zoiets zelf aan te leggen? Binnenkort kun je een kant-en-klare raamtuin kopen via <https://store.windowfarms.com>. (Schrik niet van de prijs!) Tot die tijd kun je ook een verzameling plantjes voor je raam hangen, die je zelf water geeft. Dat dat hartstikke hip is anno 2013 zie je op www.101woonideeen.nl/blog/ze-zijn-er-weer-hangplantjes.html.

Spijkerbroek met statiegeld

Duurzaam spijkerbroekenmerk Mud Jeans heeft een innovatieve stap genomen: 'lease a jeans'. Jawel, je kunt hun spijkerbroek leasen. Zo werkt het: Bij aankoop betaal je een instapbedrag van €20,- en daarna €5,- per maand – in totaal €80,-. Na twaalf maanden kun je de broek weer inleveren. Van de versleten broek wordt opnieuw een broek gemaakt. Als je dan overstapt op een nieuwe jeans, krijg je die voor €7,50 toegestuurd en start een nieuwe periode van €5,- per maand. Je kunt 'm ook blijven dragen zo lang als je wilt. Dan betaal je nog vier maandtermijnen. Dat 'statiegeld' kun je weer terugkrijgen als je de broek alsnog inlevert, als korting op iets anders. De broeken zijn verkrijgbaar in drie dames- en herenvarianten, met drie wassing en in de maten (dames) 26 tot 34 met lengte 32, en (heren) 30 tot 38 met lengte 34. Te koop via www.mudjeans.nl of www.leaseajean.nl.

Voordelen: Gespreide betaling. Gemaakt van biologisch en gerecycled katoen. Comfortabel dankzij een beetje stretch. Reparaties gegarandeerd tijdens de leaseperiode. De broek blijft in alle gevallen eigendom van Mud Jeans. Bij het ontwerp is rekening gehouden dat de broek volledig recyclebaar moet zijn.

Nadelen: wat 'betaalbaar' is, is voor iedereen weer anders. Lastig voor een broek: vooralsnog alleen online te krijgen. Mensen met lange benen of flinke billen zouden met deze maten en pasvormen problemen kunnen ondervinden. Gelukkig is er een gratis zichttermijn van 14 dagen, en komen er verkooppunten.

Natuurkamperen? Daar is een app voor

Dat je een hypermoderne telefoon hebt, sluit geenszins uit dat je een groot natuurkampeervan kunt zijn. En dan wil je deze app, met alle natuurkampeerterreinen in Nederland. Stichting Natuurkampeerterreinen lanceert de app tegelijk met het uitbrengen van de nieuwste editie van hun kampeergids *Het Groene Boekje*.

Voordelen: gratis, bevat locaties, faciliteiten en foto's van de terreinen, bevat alle 134 natuurkampeerterreinen van Nederland. Met een zoekfilter zijn voorkeuren voor faciliteiten aan of uit te zetten. Voor Android of iPhone, verkrijgbaar in de betreffende app stores.

Nadelen: het blijft verplicht om de Natuurkampeerkaart te hebben. En die zit achterin *Het Groene Boekje*. Je moet dit jaar alsnog de papieren versie aanschaffen, dus. Volgend jaar is de kaart ook los verkrijgbaar. De gids kost €14,95 en is te koop bij ANWB, Bever Zwerfsport, reisboekwinkels, op de Natuurkampeerterreinen en via www.natuurkampeerterreinen.nl.

Fijnstof meten met de iSPEX

Hoe schoon is de lucht? Meten is weten. Wetenschappers doen dat met professionele apparatuur, maar er is nog veel onbekend. Over fijnstof bijvoorbeeld. Daarvoor is nu een 'citizen science' project gestart: gewone burgers bedrijven wetenschap. Op een heldere voorjaarsdag meten tienduizend burgers allemaal tegelijk fijnstof. Een uitzonderlijk project, dat mogelijk is dankzij een fijnstofmeter voor de iPhone, de iSPEX.

De iSPEX is een kleine, goedkope variant van de dure, professionele SPEX, de Spetropolarimeter for Planetary EXploration. Het is een meetapparaatje dat je op je iPhone schuift, en dat met de camera van je telefoon en een app binnenkomend zonlicht analyseert.

Zo werkt het: stofdeeltjes veroorzaken afwijkingen in de manier waarop licht zich gedraagt, zoals de voorkeursrichting van de golfbeweging (polarisatie), en de breking van de kleuren (het spectrum). Dit is afhankelijk van de grootte en samenstelling van de deeltjes. De iSPEX combineert polarimetrie en spectroscopie met de hoek van de zon, om drie dingen tegelijk te meten: de hoeveelheid fijnstof, de grootte van de deeltjes en de soort fijnstof.

De iSPEX is veel te onnauwkeurig om je met een enkele meting cijfers te geven. Je telefoon geeft met een kleur wel een ruwe indicatie. Het wetenschappelijke experiment is om uit te vinden of een grote hoeveelheid data de betrouwbaarheid doet toenemen. De data van de iSPEX worden gecombineerd met data van professionele meetapparatuur, op de grond, en vanaf satellieten. Hierdoor wordt er waardevolle informatie toegevoegd over gezondheidseffecten, economische effecten en klimateffecten van de lucht in Nederland. Is het vulkaan, woestijnzand, zout, pollen, of roet uit auto's? Hoe klein zijn de deeltjes? En hoe veel zijn er?

Als je meedoet, neem je deel aan een uniek experiment. Nog nooit eerder is op deze manier wetenschappelijke informatie verzameld. Het betekent ook dat nog niet helemaal duidelijk is wat het oplevert. Als dit experiment slaagt, wordt het interessant om op bijzondere dagen nieuwe meetdagen te organiseren.

De iSPEX kon worden gefinancierd doordat het de Academische Jaarprijs 2012 kreeg. Het apparaatje is ontwikkeld door het RIVM, het KNMI, de sterrenwacht van de Universiteit Leiden, en het Nederlands expertise-instituut voor ruimteonderzoek. Partner is het Longfonds. Omdat de plek van de camera per smartphone verschilt, is 'ie vooralsnog alleen geschikt voor de iPhone 4(s) en 5. De iSPEX wordt binnenkort op een aantal plekken gratis verspreid, en is te bestellen tegen verzendkosten, via www.ispex.nl.

Milieudefensie maakt zich sterk voor gezonde lucht en heeft ook een meetproject, maar dan voor stikstofdioxide (NO₂). Lees meer op www.milieudefensie.nl/luchtkwaliteit. **Annemarie Opmeer**

Oproepen en Agenda

Ledendag Wat gaat Milieudefensie in 2013 doen? Kom op zaterdag 9 maart naar de ledendag van Milieudefensie in Amsterdam. De ledendag is een dag vol discussies, workshops en presentaties voor alle leden en geïnteresseerden van Milieudefensie. Zo presenteert het team Voedsel haar visie op de gewenste regionalisering van de voedselvoorziening en hoor je hoe Milieudefensie in 2013 met Schaliëgas aan de slag zal gaan. Kijk op www.milieudefensie.nl/leden voor het hele programma en geef je op!

Red de wereld, bestel een kaasje Onze Nederlandse kaas is niet zo Nederlands als we wel denken. In het veevoer voor onze koeien zit soja, helemaal uit Zuid-Amerika. Deze soja wordt grootschalig geteeld met grote gevolgen voor mens en milieu. Daarom willen Milieudefensie en JMA weer een écht Nederlandse kaas gaan maken. Kleine Hoefprint kaas, kaas met

een lokale ambitie. Doe je ook mee aan de grootste kaasbestelling van Nederland? www.kleinehoefprint.nl

Teken voor gezonde lucht De lucht in Amsterdam is niet gezond. Daarom vragen wij de gemeenteraad om de luchtvervuiling aan te pakken. Teken jij ook voor gezonde lucht in Amsterdam? Al meer dan 5000 mensen gingen je voor. Tekenken kan op onze site: www.milieudefensie.nl/luchtkwaliteit/petitie.

Of help jij een handje mee met handtekeningen verzamelen met een papieren lijst? We gaan een aantal keer de stad in de komende tijd en kunnen je hulp goed gebruiken. Meer info en opgeven via gezondelucht@milieudefensie.nl

Doe Mee met Food@Farm Jongeren Milieu Actief (JMA) biedt het project Food@Farm gratis aan voor studie- en studenten-

verenigingen. In één dag leer je dat duurzaam koken niet alleen lekker, simpel en goed is voor mens en milieu, maar ook goedkoop kan zijn. JMA neemt je mee naar een biologische boerderij en geeft een workshop vega koken! Mee weten: mail.info@jma.org.

Filmavond Woensdag 27 februari wordt tijdens de maandelijkse filmavond van JMA in Filmhuis Cavia een film vertoond over de milieu-impact van kledingproductie. Discussie na afloop. Kosten €4,- incl. hapjes. Aanmelden kan bij Alexandra@jma.org

Reclaim the Seeds-weekend Op 2 en 3 maart organiseert ASEED wederom een Reclaim the Seeds weekend. Doel van het weekend is de diversiteit aan voedselgewassen in stand te houden en tuinders en organisaties die zich hier mee bezig houden te ondersteunen. In Europa is het gebruiken en ruilen van

zelf overgehouden zaden verboden. Op zaterdag 2 maart is er een zadenbeurs waar je zelf zaad kan ruilen. Op zondag aandacht voor lokale initiatieven om meer voedselproductie in de stad te creëren. Meer info www.reclaimtheseeds.nl

Earth Hour Earth Hour valt dit jaar op 23 maart, 20.30 uur. Tijdens dit wereldwijde evenement wordt de aarde een uur lang in het donker gehuld. In tientallen miljoenen beroemde monumenten, huizen, overheidsgebouwen en bedrijven doven de lichten als symbolische oproep dat we zuiniger moeten omgaan met onze aarde. Ook in Nederland zijn in het hele land evenementen en gaat het licht van bekende gebouwen uit. Meer info www.wnf.nl/earthhour

Doe mee!
Kijk voor een actueel activiteitenoverzicht op www.milieudefensie.nl/doemee

Colofon

Down to Earth
Nummer 15, februari 2013

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie en verschijnt zes maal per jaar. Het blad wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt weer van de Vereniging Milieudefensie. Wie kopij wil inzenden, wordt verzocht vooraf contact op te nemen met de redactie. Overname van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie.

Servicelijn 020 626 26 20 (voor abonnementen, administratie en vragen)

Redactieadres
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
T: 020 550 73 74
F: 020 550 73 10
E: redactie@downtoearth-magazine.nl
www.downtoearth-magazine.nl

Redactieraad: Victor van den Belt, Kees van den Bosch, Wyke Smit, Jan Paul van Soest, John Verhoeven
Redactie: Freek Kallenberg, Annemarie Opmeer (hoofd)

Druk: Senefelder Misset, Doetinchem
Dit tijdschrift is gedrukt op Reviva Print (100% kringloop)

Abonnement
Minimaal €35,- per jaar. U bent dan tevens lid van Milieudefensie.
Opzeggingen alleen schriftelijk via de Milieudefensie Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam. Opzeggen kan tot 1 november voor de eerste helft van het kalenderjaar en tot 1 mei voor de tweede helft van het kalenderjaar.

Advertenties
Tarieven en opgave via Adviesbureau Cadex, Tuin 12, 4307 Oosterland (Zld).
T: 0111 64 33 07. F: 0111 64 40 84.
E: info@cadex.nl

ISSN: 2211-0712

Algemene Ledenvergadering

Woensdag 12 juni 2013 in de Witte Vosch, Oudegracht 46, Utrecht
Aanvang 18.30 uur, einde ca. 21.30 uur

Op woensdag 12 juni 2013 vindt de Algemene Ledenvergadering van Milieudefensie plaats. Komt u ook?

Op de agenda staan onder meer het jaarverslag 2012 met daarin opgenomen de jaarrekening 2012 en het Meerjarenperspectief met de doelstellingen op inhoudelijke thema's die Milieudefensie in de komende periode uit wil voeren.

Kandidaten gezocht!

Tijdens de ALV van juni 2013 komen de volgende vacatures vrij:

Presidium

Een reservelid.

Redactie Ledenbulletin

Drie redactieleden.

Op onze website <http://milieudefensie.nl/overons/werken-bij> kunt u meer lezen over de inhoud van deze functies. Heeft u interesse in één van deze functies? Mail of schrijf dan naar: bestuur@milieudefensie.nl, of naar Vereniging Milieudefensie, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam, t.a.v. het bestuur. Reacties op bovengenoemde vacatures ontvangen wij graag vóór 1 mei 2013.

Aanmelden ALV

Aanmelden voor de Algemene Ledenvergadering kan bij onze Servicelijn, via telefoonnummer 020-6262 620, per mail: service@milieudefensie.nl of per post aan Vereniging Milieudefensie, t.a.v. Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam. De agenda en stukken worden u twee weken voor de ALV toegestuurd. routebeschrijving. Wij hopen u op 19 november in Utrecht te mogen begroeten.

Service | Varia

Slobbe

Trek in trek

Bij ons in de polder zitten ganzen.

Vaak zie je hele groepen op een weiland zitten, zo dicht op elkaar dat je het gras niet meer kan zien. Ze komen hier het hele jaar.

Veel van hen nemen de moeite niet om 's zomers naar hun traditionele broedplaatsen in het noorden te vliegen. Deze trekvogels hebben in trekken niet zo'n trek. Waarom zouden ze ook? Het is goed hier. Een prachtig gezicht, al zijn de boeren minder enthousiast. Wat 's ochtend nog een mooi weiland was, is 's avonds een platgetrapte, volgepoepte, kaalgegeten vlakte. Dat is te duur; het wordt te gek. Om de boel een beetje hanteerbaar te houden, hebben boeren, natuurorganisaties en de provincies samen besloten het aantal ganzen flink te reduceren.

Een half miljoen ganzen moeten dood.

Een half miljoen. Dat is – denk ik – heel veel.

Maar ik weet het niet zeker. Grote getallen zijn voor binnen, voor mensen achter de computer, voor pratende mannen en vrouwen aan vergadertafels. Hier, buiten op het veld, kan ik er niet goed mee overweg.

De ganzen zelf tellen, zo te zien, tot drie. In de grazende massa zie ik steeds drie ganzen bij elkaar staan. Vader, moeder, kind. Twee van hen grazen, de derde houdt de kop omhoog. Waakzaam. Op de hoede voor de vijand. Een vos misschien. Of iemand zoals jij of ik.

Na een tijdje wisselen ze van wacht.

Het was een koude dag. Kraakhelder weer. De zon steeds lager aan de horizon; de lucht verschemert via rood en paars.

Als op afspraak vliegt de hele bende op.

Chaos. Dynamiek.

Krijsend cirkelen ze door elkaar, om vervolgens toch vrij snel weer tot structuur te komen.

In fraaie V-vorm richting overnachtingplaats.

Ze vliegen op mij af. Over mij heen.

Van dichtbij verandert de massa in een verzameling individuen. Ik kan de veren op hun borst zien. De tekening van hun kop. De spieren van hun vleugels.

Eén van de ganzen – hooguit tien, vijftien meter boven mij – is zich van mij bewust. Al vliegend kijkt hij naar de gans die naast hem vliegt en geeft hij commentaar.

“Gak. Gak.”

Een adembenemend moment.

Een ontmoeting, één op één.

Deze gans oogt plots persoonlijk. Intelligent. Sociaal.

Hier is één meer dan een half miljoen.

Vind je dat dat telt?

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

ADVERTENTIE

Milieudefensie steunen via uw testament?

Samen met onze leden en donateurs werken wij aan een schone, leefbare en rechtvaardige wereld. U steunt ons misschien al. Daar zijn we u heel dankbaar voor!

U kunt ons blijven steunen door Milieudefensie op te nemen in uw testament. Een bijzondere manier om iets moois na te laten. Ook hoeft er over het deel dat u aan Milieudefensie schenkt, geen belasting betaald te worden.

We begrijpen dat u goed over uw testament wilt nadenken en daar rustig de tijd voor wilt nemen. Denkt u aan het opnemen van een goed doel of meerdere goede doelen in uw testament? Neem dan vrijblijvend contact met ons op:

- stuur mij de brochure
- bel mij voor een adviesgesprek
- kom bij mij langs om rustig te kunnen praten over de mogelijkheden (wij bellen u om een afspraak te maken)

naam: M/V

adres:

pc en woonplaats:

telefoonnummer:

ik wil het liefst gebeld worden om: uur

Of bel of mail ons: 020 6262 620 service@milieudefensie.nl

Stuur deze bon op naar:
Milieudefensie, t.a.v. Hanneke Snuverink,
Antwoordnummer 8391, 1000 RA Amsterdam

Milieudefensie. Een wereld te winnen.

Henk Groenendaal

5468

Te weinig vossen

Hoeveel vossen er in Nederland zijn is niet helder. Toch is het bijna overal toegestaan de vos te bejagen. Dat mag wel veranderen, vindt de Partij voor de Dieren. En dat zegt ze naar aanleiding van het ganzenakkoord (zie p. 3). Veel organisaties zijn niet blij met de grote aantallen te doden ganzen. De Dierenbescherming, de Faunabescherming, maar ook de jagers die het voorstel moeten uitvoeren niet. Zij zijn uit het ganzenoverleg gestapt omdat zij geen zin hebben in de publieke reacties op het doden van zo veel dieren. De Partij voor de Dieren stelde alternatieve methoden voor, zoals ganzendraad, het veranderen van het landschap, en meer natuurlijke vijanden, zoals de vos. Volgens vossendeskundigen is het aantal vossen afhankelijk van de hoeveelheid voedsel, jacht of niet. Wat wel uitmaakt is hoe gemakkelijk de vos zich laat zien. Als er niet gejaagd wordt, kun je er overdag één tegenkomen. En blijf dan maar van zijn gans af.

Tekst: Annemarie Opmeer
Beeld: Sijmen Hendriks/HH

RED DE

WERELD

KOOP EEN

KAASJE

Onze Nederlandse kaas is niet zo Nederlands als we wel denken. Het voer dat we onze koeien geven bestaat voor een belangrijk deel uit soja dat helemaal uit Zuid-Amerika komt. Deze soja wordt zeer grootschalig geteeld en dat heeft grote gevolgen voor mens en milieu. Daarom willen wij weer een écht Nederlandse kaas. Een kaas van koeien die gevoerd worden met regionaal verbouwd veevoer. Laten we samen de kaasfabrikanten overtuigen. Doe mee aan de grootste kaasbestelling van Nederland! www.kleinehoefprint.nl

KLEINE HOFPRINT. KAAS MET LOKALE AMBITIE.

